Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

тнай 1921 оной ня 21-hээ гарана. | № 143 (18466) | 1990 оной июнии 22, пятница | Сэн 3 мүн.

АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ НЭГЭДЭХИ СЪЕЗД

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын июнии 20-ной үглөөнэй заседани дээрэ Республикын Соведэй сүлөө hууринуудта кандидадуудые дэбжүүлhэн байгаа. Дуугаа үгэлгын дүнгүүдые съезд батална. Национальностьнуудай Соведтэ имагтал нэгэ hуури сүлөө үлөө—Кемеровскэ областьhоо түлөөлэгшэ hунгагдаха ёhотой. Тэрэнние hунгалга удаадахи съезд дээрэ үнгэргэгдэхэ юм.

Удаань гол шухала документнүүдэй нэгые—Засаг тухай декредые зүбшэн хэлсэбэ.

Энэ проектые заhалгада табижа, удаадахи съезд дээрэ зүбшэн хэлсэхэ гэhэн шиидхэбэри абтаа. Гурим журам сахихыень түрүүлэгшээр hуугша Б. Н. Ельцин депутадуудые нэгэнтэ бэшэ уряалба.

Эсэстээ «РСФСР-тэ арадай засаг түрэ эрхилхэ тухай» тогтоолые олонхиин дуугаар юрэнхы дээрэнь батлан абаба.

Зүүн Сибириин түмэр замай локомотивна депогой тепловозой машинист Л. Е. Ясенков, «Информэлектро» гэжэ бүхэсоюзна эрдэм-шэнжэлэлгын институдай директор М. Д. Малей, арадай депутадуудай Нижневартовскын районно Соведэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ В. С. Сондыков үгэ хэлэбэ.

Россин дулдыданги бэшэ байдал тухай декларациие баталан абалга съездын гол түйлалта болохо байна гэжэ тоолобод.

(ТАСС).

РСФСР-эй КОММУНИС ПАРТИИН УЧРЕДИТЕЛЬНЭ СЪЕЗД ТУХАЙ

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

партийна конференци хүдэлмэрөө 1990 оной июМосквада, Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо, үлбэ.

ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, СССР-Соведэй Түрүүлэгшэ А. И. Лукьянов үглөөнэй дээрэ түрүүлэгшээр hуугаа.

ренцидэ хабаадагшад Мандатна комиссиин элидхэлые Комиссиин түрүүлэгшэ Г. М. Ходырев элидхэл хэбэ. енци Мандатна комиссиин элидхэлые баталаад, партийна конференциие РСФСР-эй Коммунис партиин льнэ съезд болгожо хубилгаха гэhэн тогтоол бата-

съезд дээрэ мүнөөнэй байдал ба Россин Федерамунис партиие байгуулха тухай асуудалые зүбшэн hэргээбэ. Кировскэ областиин Зуевска районой скиин нэрэмжэтэ колхозой парткомой секретарь щук, КПСС-эй Яхадай обкомой нэгэдэхи секретарь рокопьев, Башкирай АССР-эй Стерлитамагай «Содо» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй токарь И. Т. Машутин, Татарай АССР-эй ехэ ашаа зөөдэг автомобильнуудые бүтээхэ талаар Камска нэгэдэлэй парткомой секретарь В. А. Вылегжанин, Алтайн хизаарай «Бийскэнергомаш» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй хинагша О. А. Акимкина, КПСС-эй Краснодарай крайкомой нэгэдэхи секретарь, арадай депутадуудай хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ И. К. Полозков, Курганска областной партийна организациин хиналта-шалгалтын комиссиин түрүүлэгшэ В. Ф. Охохонин, «Магаданавтотранс» гэжэ пассажирска автотранспортна нэгэдэлэй үйлэдбэриин эмхиин жолоошон Ю. П. Копылов, Учредительнэ съездын секретариадые хүтэлбэрилэгшэ А. П. Житенев гэгшэд элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаhан байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай секретарь, КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрогой гэшүүн Г. И. Усманов үдэшын заседани дээрэ түрүүлэгшээр hууба.

КПСС-эй Красноярска крайкомой нэгэдэхи секретарь, арадай депутадуудай хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ О. С. Шенин, КПСС-эй Чечено-Ингушай обкомой нэгэдэхи секретарь, Чечено-Ингушай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Д. Г. Завгаев, Сэрэгэй Соведэй гэшүүн—агаарhаа хамгаалалта хэхэ сэрэгүүдэй политическэ управлениин начальник Н. М. Бойко, Белгородско областиин Шебекинскэ химическэ заводой аппаратчик Н. В. Ефременко, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Е. К. Лигачев, КПСС-эй Горно-Алтайн обкомой нэгэдэхи секретарь, арадай депутадуудай областной Соведэй түрүүлэгшэ В. И. Чаптынов, Тюменскэ областиин «Надымгазпром» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй слесарь Г. К. Рязанов элидхэлнүүд тушаа үгэ хэлээ.

Забhарлалгын hүүлээр заседани КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. И. Лукьяновай түрүүлэлгэ доро болобо.

Зүүн Сибириин түмэр замай Эрхүү-Сортировочно локомотивна депогой электровозой машинист В. П. Сапачев, Воронежой «Электроника» гэжэ эрдэмэй-үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директорэй орлогшо Г. И. Грищук, Волгоградска областиин КПСС-эй Волжско горкомой нэгэдэхи секретарь А. Д. Никифоров, Москвагай автомобилиин харгы замай институдай парткомой секретарь Н. В. Быстров, Баруун Сибириин түмэр замай Новосибирск-Главный станциин локомотивна депогой машинист-инструктор Б. М. Ковалев, «Советская Россия» газетын ахамад редактор В. В. Чикин, Хабаровска хизаарай «Ургальское» шахтоуправлениин электрослесарьнүүдэй бригадир Е. Д. Сотников, Свердловско областиин Нижний Тагил хотын КПСС-эй Дзержинскэ районой нэгэдэхи секретарь М. С. Кобозев, Горький хотын хүдөө ажахын институдай доцентын уялгануудые гүйсэдхэгшэ А. Н. Мальцев, Ленинградай «Арсенал» заводой парткомой секретарь Ю. Г. Терентьев, Московско областиин Силикатненска түмэр-бетон хэрэгсэлнүүдэй заводой автокранай машинист В. М. Смирнов гэгшэд съезд дээрэ үгэ хэлэhэн байгаа.

Үдэшын заседани дээрэ элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэhэнэйнгээ hүүлээр съезд РСФСР-эй Коммунис парти байгуулхые шиидхэбэ.

РОССИН БА БУХЫ ОРОНОЙ ХУБИ ЗАЯАНАЙ ТҮЛӨӨ ХАРЮУСАЛГАТАЙГААР

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрогой Түрүүлэгшэ М. С. ГОРБАЧЕВОЙ элидхэл

КПСС-эй Централь- Россин партийна үүдэй, «партийна hанамжые хэ- , партиин XXVIII гэгдаhан делега- бүридүүлэгдэhэн дерациин комму- конференциие гэhэн шиидхэбэри нум дээрээ абаhан

СС-эй ЦК-гай Рос- болон бүхы пар- анизацинуудай тү- бүридүүлэгдэhэн комитедэй хамтын дээрэ зүбшэн hүүлээр иимэ хо- конференциин оруулха шу- ологдоо hэн: Му- ба Россин Фе- Коммунис партиие , партиин XXVIII мжэдэ табигдаха гай Платформын Уставай проект- Мүнөөдэр конфе- радхалые баталан

асуудалаар ниитэ хэгдэжэ, тэдэ- доро зүбшэн хэл- бди гэhэн hанам- Энэньшье үндэhэ

шэнэдхэлгын хэрэ- эдхэлгэ, маанадай hан асуудалнуу- жэтэй байлга, об- политика нэб- политическэ эм- үе сагай хубил- лгын эрилтэнүүд- зүбөөр харюу- КПСС-эй шэнэ тэрэниие үндэ- дхэхэ тухай асуу- шууд табихые

иимэ hанал бодол- өөр, коммунист- жанууд харaa- ртиин Центральна КПСС-эй XXVIII болзорые дүтэ- СС-эй ЦК-гай Плат- ткин шэнэ Уставай үндэhэ hуури ляалдаата хөөрэл- үргэнөөр дэлгэ- эбэри абаа hэн. зүб шиидхэбэри байдал харуулаа. шэнэдхэлгын харгы общество дотор , үндэhэ hуурита дай шиидхэхы ша- бди. Ёhотойл түүхэ- нүүдые шиидхэхын ушар ёhо ойлго- патриотическа хүсэ- зэргэ нэгэдүүлээд, жабайдалай шэнэ тү- үүдтэ, общестевые hунгaн шэлэлгын хубилалтануу- hаа, ажал хэрэ- амжалта түйла-

шэнэдхэлгын зо- түлөө тэмсэлэй шатада партиин болон тактика гэхэ лай тон орёо хүр- дажа байhаниинь зорилгонуудые аар бэелүүлхын лган шэнэдхэлгын нүүдаар дабшаhан ократическа хүсэ- ал ябуулгаяа нии- лүүлжэ, тэрэнэй бү- хүдэлөөндэ хабаа- шадабаритай бай- СС-эй үүргэ ба уял- ёhотой.

XXVIII съездын оройдоол хэдэхэн

Съездын урда КПСС-эй шэнэ үүр- hуури зээлхэ ёhо- тухай асуудалнуудые, манай революционно үе сагhаа үндэhэтэй шэнэ бодото байдалай үмэнэ тэрэнэй хүдэлмэриин түхэл шэнжэнүүдые, онол эргануудые зүбшэн хэлсэлгэдэ коммунистнууд, гансал коммунистнууд бэшэ, харин общественой бүхы хүн зон ехэ эдэбхи үүсхэлтэй байhанаа харуулна гэжэ хэлэжэ шадахабди.

Съездын урда тээхи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүд дээрэ социализмын ба ороной хуби заяан, тэрэнэй ойрын болон холын хараа түсэбүүд тухай, элдэб политическэ ба ниитын институдуудай түхэл шэнжэ, үүргэ тухай асуудалнуудта гол анхарал хандуулагдахаhаа гадна, республиканска партийна организацинуудай ажал ябуулга тухай асуудал шэнээр табигдаа. Энээн дээрэhээ гансал Россин Федерациин партийна эхин организацинуудай коммунистнуудай дунда бэшэ, харин бүхы орон дотор Россин Компарти байха ёhотой гү, али үгы гү гэhэн темээр hонирхолтой үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн болоhон байна.

КПСС-эй, Россин Федерациин ба бүхы ороной ажабайдалда үндэhэн шухала асуудалнуудай нэгые зүбшэн хэлсэлгэ эсэсэй эсэстэ Россин Федерациин Коммунис партиие эмхидхэн байгуулха хэрэгтэй гэhэн тобшололдо хүрэбэ. Иимэ hанал бодол нилээд орёо хурса арсалдаануудай үедэ бүридүүлэгдэhэн байгаа гэжэ сэхэ руунь хэлэхэ ёhотойб. Энэньшье ойлгосотой, юундэб гэхэдэ, тон шухала шиидхэбэри тухай хөөрэлдөөн боложо байна гэжэ би тэмдэглээ hэм. Тиигэбэшье мүнөө коммунистнуудай, партийна организацинуудай ба ажалшадай диилэнхи олонхинь иимэ парти байгуулха шухала гэжэ мэдүүлhэн байгаа гээд баталжа шадахабди. Эгээл тиимэhээ эндэ, энэ зал соо, эсэсэй шиидхэбэри баталан абаха ёhотойбди. Энэ хадаа манай мэдэлэй хэрэг ха юм даа. Гэхэтэй хамта манай хамтын харюусалга болоно.

ССР Союзда—Россие, харин КПСС-тэ Россин Федерациин Компартиие зүрюугээр табилгын али бүхы түхэл шэнжэнүүдые зайсуулха шухала. Манай бүхы hанал бодолнууд, ябуулганууд түүхэтэ бодото байдалтай тааралдуулан табигдаха, тон тогтууритай нарин байлгагдаха зэргэтэй. «Росси» гэhэн үгэ хэлэхэдээ, тэрээнhээ дутуугүй гүнзэгы нангин удхатай «Союз» гэhэн үгэ ухаан бодолойнгоо оёорто ходоодоо хадагалжа ябаха ёhотойбди. Манай партийна конференциин хүдэлмэриин эгээл эхиндэ энээн тухай үнэн сэхэ руунь хэлэхэ шухала гэжэ тоолонеб. Тиигэжэ тэрэнэй бүтэмжэтэй hайн хүдэлмэриин эгээл шухала эрхэ нүхэсэлые тодорхойлхо бшуу.

Зарлагдажа байhан үеын бодото байдалые хараада абаха гээшэ конференци дээрэ анхаралаа табиха үшөө нэгэ эрхэ нүхэсэл мүн. Парти дотор, общественой бүхы hалбаринуудта мүнөөнэй ушар байдалай орёо хурса байhые, гүнзэгы ехэ хубилалтануудай бэрхэшээл түбэгүүдые hайн ойлгоно гэжэ хэлэхэ байнаб. Социально-экономическа тогтууригүй байдал, зарим шэглэлнүүдээр хубилган шэнэдхэлгын хэрэгэй хангалтагүйгөөр удааралга маанадай булта найдамнай hанаа зобооно, ехээр зобооно. Бодото байдалые зүбөөр сэгнэхэ, хүндэ хүшэр байдалhаа общество дары түргөөр гаргаха бодото алхамуудые хэхэ эрилтэ мүнөө партиин, гүрэнэй зургаануудай, ниитын-политическэ эмхинүүдэй урда табигдана. Яахаб тээд—мүнөө энэмнай эгээл шухала зорилго ха юм. Энээниие бидэ ойлгохо ёhотойбди.

Эдэ бүхы юумэнцдэ хубилган шэнэдхэлгэ зэмэтэй гэhэн hанал бодолнууд хэлэгдэнэ. Энээн тушаа юу хэлэхэбши. Хубилган шэнэдхэлгын байдалай табан жэлые дабажа гараабди. Түүхын хэмжээгээр энэмнай тон богони, болзор юм ааб даа. Гэбэшье 1500 гаран үдэрэй туршада үргэн ехэ манай орон дотор гүнзэгы ехэ хубилалтанууд болоо. Энээниие дэлхэйн түүхэдэхи эгээл асари ехэ, эрид эрьелтэдэ революционно хубилалтанuудтай зэргэсүүлэн табинабди.

Хубилган шэнэдхэлгэ юу үгөөб?—гэhэн асуудал мүнөө үсөөн бэшээр табигдадаг. Тээд сэгнэлтэнүүд тад ондоо байна. Манай общественые энэрхы сэдьхэлтэй болгохын, тэрэнэй хүн зоной сэдьхэл бодолые нигүүлэсхы болгохын тула үргэн ехэ арга боломжонуудые нээhэн асари ехэ революционно үйлэ хэрэг болоно гэжэ заримнай тоолоно. Бусадай нюдэн дээрэ боложо байhан хубилалтанууд али бүхы юумэнэй доройтон уналга, hандаран hалалга мэтээр үзэгдэнэ.

Зариманай хубилган шэнэдхэлгын түлөө hанамжануудаа хэлэхэдэнь, харин бусад тэрэниие буруушаана. Тиин бүхы юумэн гансал энээгээр дүүрэнэгүй. hүүлэй үедэ мэдүүлгэнүүдhээ ябуулгануудта орохо гэhэн хүсэл эрмэлзэл үзэгдэнэ. Мүнөөнэй бэрхэшээл түбэгүүдээр хүн зоной дураа гуталгые нэгэдүүлхэ, мүнөө үеын орёо хүшэр байдалые hамбаашалан, хубилган шэнэдхэлгэдэ, тэрэнэй тала баригшадта, оронойнгоо хуби заяанай түлөө hанаагаа зобогшодто шанга сохилто үгэхэ hэдэлгэнүүд гаргагдана. Арад зоной hанал бодолые элирхэйлэгшын үүргэ дүүргэхые хүсэгшэд бодото дээрээ ажал хэрэгэй аша түhада мүртэй юумэ бэелүүлнэгүй. Энэ хадаа худал хуурмагаар шууяа татажа, политическэ нэрэ хүндэдэ хүртэхэ hанаашалгануудые бэелүүлхэ hэдэлгэ болоно бшуу. Эдэнэй гаргаhан ябуулганууд гансал hандаргахы зорилготой байна, энэнь арад зоной зүгhөө хэлэгдэhэн хэбэртэйшье hаа, бодото дээрээ тэдэнэй аша туhада зүрюу харша юм.

Үнэхөөрөөшье, мүнөө орон доторхи байдалнай орёо хүшэр лэ. Тэрэ хойшолуулашагүй, холын хараата хэмжээнүүдые бэелүүлхэ эрилтэ табина. Мүнөө бидэ иимэ юумэ бэелүүлхые оролдонобди. Табан жэлэй хугасаа соо хэгдэhэн юумэн тухай мэдээсэхэдээ, эдэ бүгэдые тоонгүй байжа болохогүй. Зүгөөр боложо байhан үйлэ хэрэгүүдые минии ойлголго, хубилган шэнэдхэлгын ябасада минии үгэhэн сэгнэлтэнүүд гансал энээндэ үндэhэлнэгүй гэжэ хэлэхэ байнаб. Минии гэжэ хэлэhэмни өөрын удхатай. Юундэб гэхэдэ, делегацинуудай совет дээрэ энэ асуудал намда табяа hэн. Тиимэhээ минии сэгнэлтэнүүд гансал энээндэ үндэhэлнэ бэшэ ха юм даа. Бүхы бэрхэшээл түбэгүүдые харанаб, тэдэнэй түлөө гүнзэгы сэдьхэлhээ hанаагаа зобоноб, гэбэшье эдэ жэлнүүдтэ бэелүүлэгдэжэ байhан ниитын-политическэ үргэн ехэ хэмжээнэй хубилалтануудые али бүхы талаhаань шэнжэлэлгэдэ үндэhэлэн баримталнаб. Эдэ бүгэдэ общественын урагшаа батата найдамтайгаар дабшалгын, арад зоной ажабайдалые улам hайжаруулгын үндэhэ hуури табина. Хэрбээ хамтаараа ажалаа ябуулаад байгаа hаамнай, эдэ бүгэдын түйлагдаха байhаниинь арсашагүй.

Манай экономическа байгуулалтые абажа харахадаа, урдахи хэдэн арбан жэлэй хубилалтануудые хэхэ hэдэлгэнүүдтэй hүүлэй жэлнүүдэй хубилалтануудые сасуулжа үзэе. Аграрна политикын түрүүшын хубилалтануудай дурадхагдаhан 1953 онhоо 1957 ондо Совнархозой хубилалтануудые хэлгэ хүрэтэр; 1965 оной ажахын реформоhоо эхилээд, 1980-дахи онуудай эхин болотор Сталинай үеын албадан зонхилолгын ёhо гуримые хубилгаха шата болотор юушье хэжэ шадаагүй байгааб-ди. Зүгөөр ахир тулюур эдэ хубилалтанууд нэгэшье дахин эсэстээ хүргэгдөөгүй. Үрмэ тоhыень халмаад гарадаг дээрэhээ манай хүгжэлтын үндэhэн шухала зорилгонуудые шиидхэжэ шадахагүй байгаа. Харин мүнөө бидэ гансал 1987 ондо урда тээхи бүхы хубилалтануудhаа ехэ юумэ бүтээhэн байгаабди. Удаань хоёр жэлэй хугасаа соо реформонуудые бэелүүлхэ талаар бэлэдхэлэй хүдэлмэри ябуулагдаа. Тиигэжэ гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо бидэниие хүргэhэн байгаа. Гурбан жэлэй хугасаа соо гуша гаран жэлдэ үргэлжэлhэн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдтэ, туршалгануудта хабаатай байhан бүхы юумэн гүйсэд бэелүүлэгдээ.

Политическэ байгуулалтые абажа харая. КПСС-эй XX съезд дээрэ сталинщина тухай үнэн зүбэй хэлэгдэжэ, хашалта харшалалтануудhаа, хардалга гүрдэлгэнүүдhээ хохидогшодые сагааруулжа эхилхэ тухай ажал ябуулhанhаань хойшо общество иимэ хуули буса ябуулгануудай дабтагдахагүйн тула ехэ юумэ бэдэрhэн, общественын хүсэ шадалые hулаpуулдаг албан хойрог ябадал усадхалгые лаб хангаха харгы замуудые бэдэрхэ ушартай болоhон байгаа. Мүнөө бидэ XIX партийна конференциhээ хойшо үнгэрhэн хоёр жэлэй туршада ороной түрүү үзэлтэй хүнүүдэй хэдэн арбан жэл соо түйлаhан юумэ бэелүүлээбди. Гүрэнэй үүргэ болон уялгануудые бэелүүлгэhээ парти арсаба. Гүрэн соо засаг захиргаан бодото дээрэ хубаарилагдажа байна. hунгалта эрхэ сүлөөтэй, ёhотойл арад зоной шэнжэтэй болоо. Бидэ политическэ ондо ондоо hанал бодолой богоhо дээрэ хүрэжэ ерэбэбди. Олондо мэдээсэлгэ хадаа хүгжэлтэ дэбжэлтын хүсэтэ зэбсэг мүн. Социалис демократи гэhэн ойлгомжые номнолhоо бодото байдалда бэелүүлэгдэжэ байна.

Уласхоорондын харилсаануудай талаар гүнзэгы ехэ хубилалтанууцай боложо байhаниинь мэдээжэ, онсо үндэhэ баримтануудые эринэгүй. Олониитын hанаа зобооhон, холын хараа бодолгүй хёмороо зүришэлдөөнүүдэй үе сагта эсэс табигдаа. Энэнь бүхы дэлхэй дээрэхи байдалые нилээд тогтууритай болгоо, манай аюулгүй байдалые бэхижүүлээ, арад зоной байдалые hайжаруулха талаар тэдэниие элсүүлхын тула оборонно гаргашануудые бага болгохо эрхэ байдал байгуулаа. Хэрбээ Афганистанhаа совет сэрэгүүдые гаргалга хадаа ори ганса түйлалта гээ hаа, бусад оронуудай газар дээрэхи шуhа адхаралгата хёмороо зүришэлдөөнүүдтэ манай хабаадалгын имагтал ургажа байhан тэдэ арбаад жэлнүүдэй ямар ондоо байhые ойлгохо арга олгоно гээд онсолон хэлэхые хүсэнэб. Дэлхэй дээрэ удха шанартай шухала гол ёhон эндэ табигданхай. Манай хэрэгүүдтэ хамааралсахыень хэндэшье, хээзээшье зүбшөөхэгүйбди. Арад бүхэнэй hунган шэлэхэ эрхэ сүлөөе бэдэрнэбди.

Энэ хадаа эгээл шухала асуудал болоно. Мүнөө хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдтэ олохон юумэнэй бэлэдхэлгүй байлгада, хуушанай ёhо баримталгада, ганса хүнэй зандаран зонхилолгын суртал hургаалай үндэhөөр хэдэн арбан жэл соо тогтоогдоhон ниитын ухаан бодолые хубилгажа шадахагүй байлгада түшэглэнэ. Гэбэшье эндэ гүнзэгы ехэ, найдал түрүүлмэ хубилалтанууд боложо байна.

Энэ хэрэг ехэл тогтууригүйгөөр, хёмороо зүрилдөөтэйгөөр, манай общественын элдэб hалбаринуудта жэгдэ бэшээр бэелүүлэгдэжэ байна гэжэ зал соо hууhан олохон хүнүүд, тэрэ тоодо бишье хэлэжэ шадаха байнаб. Айхабтар орёо хурса эсэргүүсэлтэнүүдые, элдэб янзын, ондо ондоо гол бодолнуудые, үзэл сурталнуудые баримталагшадтай ушарнабди. Энэнь манай общественын оюун ухаан бодолые, hанаа сэдьхэлые гуримшуулан hайжаруулха хэрэгые орёо түбэгтэй болгоно, социальна хубилалтануудта нүлөөлнэ, орон доторхи байдалые тогтууригүй, түни түбшэн бэшэ болгоно.

Эдэ бүгэдэ үнэхөөрөөшье тиимэ байна. Тээд гол шухала юумэниинь гэбэл, мүнөөнэй ба ерээдүйн манай политика бэелүүлгын аша туhада энээнhээ илангаяа ямар шухала hургаал абаха байнабибди?—гэhэн тобшололнууд үндэhэлэн гарана. Манай общественые хойшонь татаhан, урагшаа дабшалгада hаад тойбо ушаруулhан бүхы юумэ усадхаха, энэ hайн hайхан хэрэгые баруунай ба зүүнэй хэлбэрилэлнүүдhээ зайсуулан сараха шухала.

Гуша гаран жэлэй урда тээ XX съезд дээрэ үнэн зүб юумэн элирүүлэгдэжэ, манай ороние, социалис хани нэгэдэлые, дэлхэйн коммунис хүдэлөөе доhолгоо hэн. Сталинщина тухай тиихэдэ манай мэдэжэ абаhан бүхы юумэн хэдэн үеын хүнүүдые зоригжуулhан, хүнүүдые революцида уряалhан, агуу ехэ барилгануудта, Эхэ ороноо хамгаалгада, hандаргагдаhан оронойнгоо ажахые hэргээлгэдэ хүнүүдые зоригжуулан дуудаhан суртал hургаалнуудые доромжолhон ушар байгаа.

Хүн зоной зүрхэ сэдьхэл ехээр хүдэлгөө hэн. Энээнhээ уламжалан, ниитын-политическэ гүнзэгы ехэ хубилалтанууд хэгдэхэ ёhотой байгаа. Тэрээнhээ хойшо юуншье хубилгагдаагүй гэжэ хэлэжэ болохогүй. Зүгөөр ниитын-политическэ гүнзэгы ехэ хубилалтануудые хэхэ эмигал найдалай харюулагдаагүй байhаниинь халагламаар. Үнгэржэ ерэхэдээ, гэмтэ ябадалнуудые удаа дараалан алдуу эндүүнүүд гэжэ нэрлэдэг болоhон байгаа. Хубилалтануудай хэгдэхын орондо албан хойрог байгуулалта улам нарижуулагдажа эхилээ hэн. Суртал hургаалнууд Сталинай hургаал заабаринуудые hэлгэлгээр хубилгагдаhан байгаа. Эдэ бүгэдэ общество дотор, хүн зоной зүрхэ сэдьхэлдэ эдэгээгдэшэгүй гүнзэгы ехэ үбшэнгүүдые тариhан, шархалhан, үзэл сурталай ажабайдалые хорлоhон, уласхоорондын харилсаануудые хёмороо зүришэлдөөтэй болгоhон байгаа. Саашадаа политическэ тэмсэлэй гол удха урдаhайнгаа байдал тухай дурдахагүй, Сталиниие буруушаан шүүмжэлхын орондо тэрэниие али бүхы аргаар сагааруулха hэдэлгэнүүд гаргагдадаг болоо hэн. Политическэ ахир тулюур байдал хадаа энээнэй үрэ дүн гээшэ. Энээнhээ уламжалан, бүхы hалбаринууд хүгжэлтэгүйгөөр тогтошоо.

Үнгэрhэн табан жэлэй хугасаа соо үзэл сурталай-политическэ талаар ехэ юумэн хэгдээ, хэдэн үетэнэй хэжэ шадаагүй, түйлаагүй юумэн бэелүүлэгдэдэг болоо гэжэ мүнөө бидэ хэлэжэ шадахабди. Тиигэжэ дутуу дунданууцай, бэрхэшээл түбэгүүдэй, тэрэ тоодо үзэл сурталай ба сэдьхэл бодолой талааршье дутуу дунданууцай ушараашье hаань, общественын болон хүнэй оюун ухаан бодолые hэргээхэ, оршон байдалые түни түбшэн болгохо талаар ехэ юумэн хэгдэжэ байна. Минии сэгнэлтэнүүд иимэл даа, бодото байдалда би иимээр лэ хандаhаб. Энэ ушар мүнөө үеын орёо шухала асуудалнуудые гүйсэд дүүрэнээр харахадамни hаад тойбо ушаруулнагүй, бодото байдалые hайн тээшэнь хубилгаха, хүн зоной байдалые хүнгэн болгохо арга олгоhон асари ехэ бодото хэмжээнүүдые зохёожо бэелүүлхэ шухала.

Тобшолбол, бодото байдалые дэбэргэнгүй, тэрэнэй политическэ шэнжэнүүдые гоёонгүй, иигэжэ хэлэжэ болоно: Хубилган шэнэдхэлгые хүгжөөлгын эгээл харюусалгатай шатада ороод байнабди. Социалис байгуулалтын жама ёhондо бии байhан шэнэ, барагдашагүй хүсэнүүдтэ үргэн харгы нээхын тула политическэ, экономическа ба оюун ухаан бодолой үндэhэн шухала байгуулалтануудые хубилгажа байна. Мүнөөнэй байдал тэсэбэритэй байха, ажал ябуулгануудаа зүбөөр, тодо наринаар сэгнэхэ эрилтэ маанадай урда табина.

Мүнөө бидэ дамжан оролгын үе сагые гаталжа байнабди. Эгээл энэ үедэ хубилган шэнэдхэлгын шэнэ зүйлнүүд үшөөл хүдэлгэгдөөгүй байhаар. Дамжан оролгын үеые шадаал hаа богони болгохо хэрэгтэй. Общественын аша туhада бүхы юумэ бэелүүлгэдэ тэрэниие хабаадуулжа болоно. Энэнь үндэhэ яhатадай, ороной бүхы хүн зоной үгээ ойлголсохо арга олгохо ёhотой. Гуримшуулагдадаг сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо дары оробол, тохёолдоhон байдалhаа гараха эргэтэйбди. Энэ талаар бидэ маргажа, тээлмэрдэжэ байхаяа болижо, асуудалнуудай удхые гүнзэгыгөөр ойлгохо хэрэгтэй. Сүлөөтэ дэлгүүртэ оролго зүндөө хэрэгтэй бэшэ, харин тэрэ экономическа ажабайдалай шэнэ түхэл шэнжэнүүдтэ орохо, ажахын ажал ябуулгын ба ажалай шэнэ аша үрэ ехэтэй түхэл шэнжэнүүдые нэбтэрүүлхэ юм гэжэ ойлгохо ёhотойбди. Эрхим hайн үрэ дүнгүүдые түйлахын, совет хүнүүдэй эгээл элдэб янзын эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангахын тула эдэ бүгэдэ бэелүүлэгдэхэ ёhотой бшуу.

Имагтал сүлөөтэ дэлгүүрээр дамжуулан, ниитын эрилтэнүүд элирүүлэгдэхэ, ниитын үйлэдбэриин hалбаринууд, хүн зоной hуудал байдалые хангалгын hалбаринууд хүгжөөгдэхэ зэргэтэй. Хүн зоной ажабайдалые улам hайжаруулхын тула ямаршье гарза хохидолгүйгөөр энэ үеые гаталан дабаха ёhотойбди. Нүхэдүүд, энэ асуудалаар үгээ ойлголсохо шухала, сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын удхые hайнаар ойлгохо, заабол үгээ ойлголсохо хэрэгтэй. Ондоо юумэн байха ёhогүй. Энэ талаар элдэб hанал бодолнуудай хэлэгдэдэг байhыень мэдэнэб. Иланаяа саг болзорой, түхэл маягуудай, онол эргануудай талаар энэ шатые дабажа гаралгые хүнгэдхэхэдэ, түргэдхэхэдэ, туhалжа болохо бүхы юумэ хэрэглэхэ шухала. Энэ талаар бидэ али бүхы дурадхалнуудые үргэнөөр дэмжэжэ, нэбтэрүүлхэ ёhотойбди. Имагтал нэгэ юумэн хэлбэришэгүй байна: экономико хүтэлбэрилгын албадан захиралгын гуримда тэхэрин бусахагүйбди. Энэ хадаа ехэ бэрхэшээл түбэгүүдтэ, манай общественые хүшэр хүндэ байдалда, мухардалгада оруулhан юумэн болохо байна.

Бидэнэй бодото дээрээ сэхэ шиидхэжэ эхилhэн, хубилган шэнэдхэлгын энэ үндэhэн асуудалhаа уламжалан, нэгэ иимэ юумэн тухай хэлэхэ ёhотойб. Юуб гэхэдэ, дэлгүүр гээшэ дабшаса — энэмнай капитализмда бусалга болоно ха гэhэн ойлгомжо обществодо баадхагдадаг болоо. Энээнhээ ондоо балмад юумэ hанахань бэрхэтэй. Нэгэдэхеэр, дэлгүүр соёл болбосоролой эхин үедэ бии болоhон, энэмнай капитализмын бии болгоhон юумэн бэшэ бшуу. Тэрэмнай социализмдашье, гансал халагламаар юумэн гэхэдэ, буруу болгогдоhон түхэлтэйгөөр байгаа, байнашье гээшэ. Хоёрдохёор, иимэ асуудал табяад үзэел: хэрбээ тэрэ арадай hуудал байдал дээшэлүүлгэдэ, ажабайдалынь hайжаруулгада хүргэдэг хадаа дэлгүүр социализмда харша байна аал! Бэшэ, харша бэшэ байха. Үйлэдбэриие хүгжөөлгэдэ тэрэ туhална гү? Заатагүй, энээнэй тула шэнэ хүсэтэ урмашуулгануудые бии болгоно ха юм.

Ондоо талань гэхэдэ, энээн тухай али тодоор, хоёр удхатай бэшээр хэлэхэ хэрэгтэй: дэлгүүрээр дамжуулан, үйлэдбэри, эдэбхи үүсхэл хүгжөөхын тула бүхы арга боломжонуудые нээхэдээ, гүрэн энээнтэй хамта хүнүүдэй аша туhануудые хамгаалха, тэдэнэй социальна хамгаалалга найдамтайгаар хангаха ёhотой гээшэ. Эндэ би ажал хэхэ эрхэшье, ажабайдалай хэм хэмжээншье, байгаали хамгаалгашье, хүниие сэхэ хангадаг бүхы нэгэдэмэл hалбаришье тухай хэлэнэ гээшэб.

Тиимэ, дэлгүүр хадаа эдэбхи үүсхэл, талаан бэлиг, шэн габьяата ажал, ухаалан бодолго, hубэлгэн ябуулга урмашуулха болоно бшуу. Энэмнай бүхы юумэ адли тэгшээр хубаарилха hанал бодолдо, бодото хэрэгтэ хүсэтэ сохилто боложо үгэнэ. Ажал хэхэ дурагүй хүнүүдтэ, лодырьнуудта тэрэнэй ехэл таарамжагүй байхань эли ааб даа. Тиимэhээ эдэ бүгэдэ социальна үнэн зүб байдалда харша байна гээшэ гү? Хэлэжэ үгыт. Бидэ таанадтай «хүн бүхэнhөө — арга шадалайнь зэргээр, хүн бүхэндэ — хэhэн ажалайнь зэргээр» гэhэн уряа унинэй баримталдаг ха юмбибди. Тиихэдэ общество энээнтэй хамта социальна лаб хангалгануудыешье, ажабайдалай тодорхой хэм хэмжээешье хангадаг гэжэ ойлгодог байнабди. Дэлгүүрэй эрхэ байдалда элдэб янзын аралжаа наймаашад, эдилгэ абагшад болон хүнэй хүзүүн дээрэ байха дуратай бусад этэгээдүүдэй бүри ехээр дэлгэрхэ аюул бии гү? Тиимэ, иимэ аюул бии, тэрэмнай бодото байдал. Гэбэшье эдэ бүгэдын зам дээрэ хуули байха ёhотой. Дэлгүүртэ дамжан оролгые бэлэдхэхэдээ, энээн тухай бидэ бодожо үзэхэ, хэрэгтэй хуулинуудые абаха ёhотой болонобди.

Политическэ байдалда бидэ мүн лэ үсөөн бэшэ бэрхэшээлнүүдтэй ушарнабди. Эндэ бии болодог олон асуудалнуудые дэлгэрэнгыгээр шэнжэлэлгэдэ мүнөө тогтонгүй, би танай анхарал иимэ хэрэгтэ хандуулхые хүсэнэб. Бидэ бодото дээрээ социально-экономическа, политическэ харилсаануудай шэнэ хүгжэлтэ болон тэдэниие гуримшуулха хуулиин үндэhэ hууриин хоорондохи улам үргэдэжэ байгаа алгасал обёордог болообди. Иимэ зүбшэлгэгүй, тааралдалгүй байдал хадаа засагай зургаануудай ажал ябуулгада, хуули ёhо сахилгада, гурим журамда, общество доторхи бүхы политическэ байдалда нүлөөлдэг байна. Ушар иимэhээ мүнөө СССР-эй Верховно Соведэйшье, союзна республиканuудай шэнээр hунгагдаhан Верховно Соведүүдэйшье хуули зохёон гаргаха ажал ябуулга айхабтар ехэ удха шанартай болоно. Эндэ заха хизааргүй ажал байна ха юм. Хуули зохёон гаргаха ябуулганuудай бидэниие хуули ёhото гүрэниие бүридүүлгын замаар урагшань түргэнөөр дабшуулхынь тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй. Юрэдөө, хуули ёhоной дуталдаhан газартал элдэб эсын хара hанаата хүсэнүүд юумэ хэжэ эхилдэг ха юм.

Энэмнай асуудалай нэгэ талань болоно. Нүгөөдэнь, энээнhээ бага бэшэ удхатай, хубилган шэнэдхэлгын түсэбүүд болон зорилгонуудта, хүнүүдэй аша туhануудта харюусадаг, тэдэниие элдэб харата ябуулганuудhаа, ямаршье талаhаа гараа hаань, тэдэнэй эрхэнүүдые хаhалгаhаа хамгаалха hайн хуулинуудтай байха гээшэ үшөөл бага. Шухалань гэхэдэ, эдэ хуулинуудые гүйсэдхэлгын найдамтай онол аргатай байха ёhотой. Энэмнай Конституциин дүримүүдтэ, ниитэ союзна хэмжээнэй хуулинуудта, республиканска хуулинуудта хабаатай байна. hаяхан эндэ, Кремль соо, арендаторнуудтай болоhон уулзалга дээрэ би энээниие дахинаа хурсаар мэдэрээ бэлэйб. Хүнүүд hанаа зобонгёор иигэжэ хэлэнэ; Зөөри тухай, Газар тухай, Арендэ тухай болон бусад хэрэгтэй, тон шухала үндэhэн Хуулинуудай абтаhаниинь hайн гээшэ. Тиигэбэшье тэдэмнай мүнөөдөө бодото дээрээ хүдэлнэгүй ха юм. Ехэнхидээ бүхы юумэн хуушаараа үлэнэ, юуб гэхэдэ, нэн түрүүн тэдэмнай ажахын зургаануудтай хараа бодолдо, хубилалтануудта, экономическа ажабайдалай шэнэ түхэлнүүдтэ эсэргүүсэдэг хүтэлбэрилхы кадрнуудай зарим хубиин хараа бодолдо тулажа ерэдэг байна. Эндэ баhал удааронгүй хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй.

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

РОССИН БА БҮХЫ ОРОНОЙ ХУБИ ЗАЯАНАЙ ТҮЛӨӨ ХАРЮУСАЛГАТАЙГАА

[Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта].

Экономико болон политикадахи үндэһэн шухала хубилалтануудтай холбоотой асуудалнуудай элдэб ондоо таланууд хамтадаа олониитын дунда партийна хүдэлмэри ябуулгада шэнэ эрилтэнүүдые табина гээшэ. Эсэсэй эсэстэ манайда хэрэгтэй хуулинууд бии болохо, эдэниие гүйсэдхэлгын ашаг үрэтэй онол арга олохобди, тогтоохобди, тиигэбэшье үрэ дүнгынь эхэнхидээ хүнүүдэй эдэ бүгэдэндэ хандалгаһаа дулдыдадаг байха болоно бшуу. Хүнэй ухаан бодолые хубилгаха талаар айхабтар ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ болоно. Энээнһээ хойшо эгээл энэмнай партиин шухалын шухала зорилгонуудай нэгэн болохо байна. Энэ социальна ехэ зорилгые шиидхэлгэдэ имагтал партиин үүргын удха шанарые сэгнэдэггүй хүн ехэнхидээ алдуу хэнэ, буруу юумэн дээрэһээ өөрынгөө сэгнэлтэнүүдые хэнэ гэжэ хэлэхэ ёһотой.

Нүхэдүүд! Эндэ минии хүрянгыгаар хэлэһэн юумэн хадаа 10 үдэрэй хойно XXVIII съезд дээрэ хэгдэхэ дэлгэрэнгы элидхэл болгон табигдаха байна. Таанад бултадаа энэ съездын хабаадагшад байха ха юмта. Тус элидхэл хубилган шэнэдхэлгын ябуулгануудай бэрхэшээл түбэгүүд тухай, тэдэнэй зүришэлдөөтэй болон элдэб удхатай байһан тухай сэгнэхэ арга олгохо байха. Манай үнгэрһэн сагай түүхыншье, мүнөөнэй революционно хубилалтануудай партиин ажал ябуулгатай сэхэ холбоотой байһан дээрэһээ мүнөө общество дотор боложо байгаа үгэ булялдаанай гол соо КПСС-эй ороһониинь ойлгосотой ха юм.

Тиимэ, парти үнгэрһэн хэдэн арбаад жэлэй урагшагүйдэлгын түлөөшье, мүнөөнэй бүхы хүндэ хүшэр байдалай түлөөшье харюусалга өөр дээрээ даажа абаа гээшэ. Тиимэһээл тэрэ шүүмжэлэлэй гал соо ороһон байна. Энээниие буруушаахань бэрхэтэй, буруушааха үндэһэ баримташье байхагүй. Ондоо юумэн гэхэдэ, үнэн зүб, үндэһэ баримтатай шүүмжэлэлтэй, партиие хубилгалгада ба орониие демократическа ёһоор шэнэлэлгэдэ хэрэгтэй шүүмжэлэлэй хажуугаар тэрэнэй хэһэн, хэжэ байгаа бүхы юумые худал хуурмагаар һандаргааха һэдэлгэнүүдые гаргалгатай» бидэ зүбшэхэ аргагүй байнабди. КПСС-ые үгы хэхэ һэдэлгэ, ябуулга обществодо баадхахые хүсэнэд. КПСС гэмээ мэдэрээд, политическэ оршон байдалһаа гараха ёһотой гэһэн эрилтэтэй абяанууд дуулдана. Иимэ эрилтэнүүдэй һүйдхэлтэ удхань, тухирхы шэнжэнь эли ха юм.

КПСС-ые, түрүүшын ээлжээндэ тэрэнэй хүтэлбэриие, үнгэрһэн сагай алдуунуудай, манай арадай ба обществын үнэтэйгөөр түлэһэн алдуунуудай түлөө үнэн зүб шүүмжэлэлһээ хамгаалха хараа бодолтой бидэнэй байха аргагүймнай эли ааб даа. Һүүлшын жэлнүүд тухай хэрбээ хэлэхэ болоо һаа, парти, тэрэнэй ЦК, Политбюро, үнгэрһэн сагай хүндэ хүшэр алдуунуудые дабахые хүсэхэ, обществые шэнэлхэ талаар хубилалтануудые хэхэ зуураа, эндүүнүүдые, үнгэрхэдөө, алдуунуудые гаргангүй байжа шадаагүй. Бидэ зарим ушарта үйлэ хэрэгүүдһээ гээгдэдэг байгаабди, энэ гү, али тэрэ асуудалнуудай политическэ зүб шиидхэбэринүүдые оложо шададаггүй байгаабди. Энэмнай ээмэлэлгэ бэшэ, харин партийна комитедүүдые сагааруулга боложо магад — энээндэ би илангаяа анхарал хандуулхые хүсэнэб. Тэдэмнай обществые демократизацилгын ба политизацилгын, олониитэтэй харилсаанай шэнэ эрилтэнүүдэй эрхэ байдалда ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхөөр бэлэн бэшэ байшоо ха юм. Ондоогоор хэлэбэл, боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдэй уг удхые түргэн ойлгожо, энээнтэй адляар хүдэлмэриингөө гурим, онол аргануудые хубилгажа шадаагүй байха юм.

Өөрыгөө шүүмжэлхы ёһоор хэлэхэдэ, манай байгуулалта дотор бии байгаа национализмын, сепаратизмын хүсэнүүдые, элдэб популис этэгээдүүдтэй нэгэдэхэ арга шадалыень, социальна ехэ аюултай оршон байдалые тогтоохыень бидэ сэгнээгүй байгаабди гэжэ мэдэрхэ ушартайбди.

Тииһээ тиктэрээ, хубилган шэнэдхэлгэ хэхэ гэһэн КПСС-эй залан сэхэ хараа шугамай зүб байһые һэжэглэһэн бүлэгүүд парти дотор бии болоһон байна. Хүнүүд һанаа зобонгёор иигэжэ асууна: партитай юун болохоб, хайшаа тэрэ ябана гэшэб, тэрэмнай ямар байхаб? Съездын урда тээхи үгэ булялдаанай үедэ КПСС-эй Центральна Комитет хэдэн мянган резолюци, хандалга болон бусад документнүүдые партийна организацинуудһаа абаһан юм. Тэдэн дотор эдэ асуудалнууд бүхыдөө нюусагүйгөөр, һанаа зобонгёор табигдадаг байгаа. Арсалдаанууд, һанал бодолнуудай тэмсэл юрын лэ ябадал, үнгэрхэдөө, политическэ партида хэрэгтэй юумэн гэжэ бидэ тоолонобди. Политическэ үндэр шэнжэ шанартай байлгын шухала эрхэ нүхэсэл гэхэдэ, иимэл байна. Энэ талаар бидэ КПСС дотор оюун бодолой мүрысэлгын сүлөөтэ байдалые амаршалнабди, урмашуулнабди. Иимэл хараа бодолтойгоор съездын урда тээхи үгэ булялдаае сэгнэлгэдэ хандаһабди.

Иимэ, урдань үзэгдөөгүй хурса ба үргэн парти доторой үгэ булялдаанай үндэһэн гэхэдэ, партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект болон КПСС-эй Уставай проект, мүн тэрэшэлэн хэдэ хэдэн ондоо платформонууд болоно гээшэ. Тэдэнэй дундаһаа демократическа ба марксистска платформонууд эгээл ехэ һонирхол үүсхээ юм. КПСС-эй Москвско, Ленинградска болон бусад томо территориальна организацинуудай, СССР-эй Наукануудай академиин парторганизацинуудай түлөөлэгшэдэй зүблөөнэй, ВУЗ-уудай парткомуудай секретарьнарай Бүхэсоюзна семинарай баталан абаһан съездын урда тээхи документнүүд орон дотор, парти дотор һайн сэгнэлтэнүүдтэ хүртэһэн байна. Үгэ булялдаанда манай хэблэл, коммунистнуудайшье, партийнабэшэ хүнүүдэйшье съездын урда тээхи трибуна үнэн дээрээ болоһон «Правдын» үгэ булялдаагын хуудаһан энэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулаа.

Бүхыдөө энэ үгэ булялдаагын үедэ партиин оюун бодолой хүсэ шадалые ехэ болгожо шадагдаа гэжэ тоолоноб. Харин энээндэшье тэрэнэй ехэ хэмжээнэй, һайн габьяа харагдана гээшэ. XXVIII съездые бэлдэхэ комиссинуудай дэргэдэ тусхайгаар эмхидхэгдэһэн хүдэлмэриин бүлэгүүд, тэрэнэй бүридэлдэ делегадууд оронхой, мүнөө үедэ программна документнүүдэй шэнэ проектнүүд дээрэ хүдэлмэреэ түгэсхэжэ байнхай. Олон жэлэй туршада анха түрүүшынхеэ тэрэ нюуса бэшэ, аппарадай хүсөөр бэшэ, харин аша үрэтэй демократическа арсалдаанай ба хөөрэлдөөнэй оршон байдалда хэгдэжэ байна. Эсэстэнь хүргэлгэдэ ондоо платформонуудай түлөөлэгшэд сэхэ хабаадалсаа. Тиигэжэ нэгэ зарим арсалдаануудые зүбшэлгэ түйлагдаа, съезд дээрэ хаража үзэгдэхэ асуудалнууд амяарлан үлөөгдөө. «Энэрхы еһото, демократическа социализм тээшэ» иигэжэ бидэ мүнөө энэ документые нэрлэнэбди—гэһэн КПСС-эй Программна мэдүүлгын заһабарилагдаһан проектые таанад абаад, түрүүшын уншалгаар танилсаха аргатай байһан байхат. Россин хуралдаанай делегадууд тэрээндэ өөһэдынгөө һанал оруулха байха гэжэ бодоноб. Тэрэниие эсэстэнь хүргэлгэ XXVIII съезд дээрэшье үргэлжэлхэ байна гээшэ.

Бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгын дүнгүүдээр проектнүүд горитойгоор хубилгагдаа, илангаяа Программна мэдүүлгэ бүри ойлгосотой, бидэнэй тоолоһоор, ехэ удхатай болоо ха. Мэдүүлгын проект дотор урданай долоон бүлэгэй орондо мүнөө гурбан бүлэг үлөөгдөө. Нэгэдэхи, «Обществын кризис болон партиин стратегическэ уг зорилгонууд» гэжэ нэрлэгдэдэг бүлэг дотор мүнөөнэй байдалда тодо һонор сэгнэлтэ үгэхэ, ороной оршон байһан ниитын-политическэ болон социально-экономическа кризисэй, тэрэнэй гүнзэгы эшэ үндэһэнүүд ба хүнһөө дулдыдадаггүй шалтагаануудай, тэрэ тоодо хубилган шэнэдхэлгын үеыншье, шэнжэлэл үгэхэ гэһэн коммунистнуудай дурадхалнууд бэелүүлэгдэһэн байна.

Орон доторхи политическэ хүсэнүүдэй хубаарилга, бии боложо байгаа политическэ элдэб байдал доторхи КПСС-эй һуури болон тэрэнэй социальна бааза элирүүлэгдээ. Партиин үзэл бодолой гол еһонууд, социалис шэлэлгэ ба коммунис ерээдүйе тэрэнэй баримталга тодоор найруулагдаа. Энэрхы ёһото, демократическа социализмын тодорхойлолго үгтөө. Эдэ бүгэдэ хадаа түрүүшын проекттэй жэшэхэдэ, шэнэ зүйлнүүд болоно.

КПСС-эй ажал ябуулгын энэ дурадхагдаһан программын гол үзэл бодол гэхэдэ, ороной мүнөө ороод байһан эгээл хурса кризисые дабалгын арга замуудые тодорхойлолго болоно. Энэ зорилго хоер талаһаа элирхэйлэн харуулагдана. Экономикые һайжаруулгада, ажабайдалай хэм хэмжээнэй уналгые усадхалгада, политическэ засаг хүгжөөлгэдэ, нацинууд хоорондын ба социальна хёмороо зүришэлдөөнүүдэй эгээл аюултай гуламтануудые усадхалгада шэглүүлэгдэһэн тодорхой хэмжээнүүд дурадхагдаа. Энээнтэй хамта обществые һэргээн шэнэлэлгын удаан болзорой стратегическэ зорилгонууд элирхэйлэгдэнхэй.

ЦК-гай Платформын проектдэ хэгдэһэн гол ажаглалтануудай нэгэн гэхэдэ, тэрэ зарим газарта гүрэнэй зургаануудай хуушанай заабаринуудта адлирхуу байгаа һэн гэжэ таанад һанана ёһотойт. Программна заабаринуудые бэелүүлхэ онол арганууд заагдаагүй байһан юм. Мүнөө, минии һанахада, энэ дутагдалынь ехэнхидээ усадхагдаа. Парти хадаа өөрынгөө уг зорилгонуудые имагтал политическэ онол арганиуудаар түйладаг байха юм гэжэ онсолон тэмдэглэгдээ. Тиихэдээ тэрэ коммунистнуудай ушар ёһо мэдэхэ, зүбшэн хэлсэһэн ябуулгануудта, тэрэ тоодо гүрэнэй органуудта хүдэлдэг коммунистнуудай, түшэглэхэ, хуули һанамжалан дурадхаха талаар Конституцяар үгтэһэн эрхээ хэрэглэхэ, тиигэжэ олониитын этигэл найдалые түйлаха болоно ха юм.

КПСС-эй Программна мэдүүлгын ба Уставай проектнүүд дотор олон шэнэ дүримүүд оруулагданхай. Тэдэ партиин үндэһэн шухала шэнэлэлгэ бэелүүлхэ, общество дотор КПСС-эй үүргэ хубилгаха ба парти доторой харилсаануудые демократизацилха арга олгохо байна гээшэ. Обществодо өөрынгөө бодол баадхадаг захиргаанай зургаанһаа болижо, КПСС политическэ организаци болохо байна. Тэрэ өөрынгөө теоретическэ ба бодото ажал ябуулгаар, асуудалнуудые бүтэмжэтэйгээр шиидхэхэ дурадхалнуудые оруулха шадалаараа политическэ удамарша байха эрхээ бусад ниитын-политическэ хүсэнүүдтэй сүлөөтэ ёһоор мүрысэлгын эрхэ байдалда аршалдаг байха юм.

Партиие ёһотоор демократизацилгын уг зорилгоор иимэ хэмжээнүүд хараалагдаа гэбэл, ёһын тэдыдэхи номенклатурна гуримһаа арсалга, нюусаар дуу үгэлгын ба сүлөөтэ ёһоор кандидадуудые дэбжүүлгын үндэһөөр партийна комитедүүдэй секретарьнарые, гэшүүдые, партийна хуралдаануудай делегадуудые олоной дундаһаа шэлэжэ һунгаха гурим тогтоолго болоно. Уставай ёһоор өөрынгөө хараа бодол, тэрэ тоодо олондо мэдээсэл тараадаг партийна хэрэгсэлнүүд дотор, аршалан хамгаалха үсөөнхидэй эрхые, өөһэдынгөө үзэл бодолой-политическэ хараануудые платформонууд дотор элирхэйлхэ тус тус коммунистын болон бүлэгүүдэй эрхые лаб хангадаг болохо байна. Партиин гол шата болохо эхин парторганизацинуудай эрхэнүүд горитойгоор үргэдэнэ. Тэдэмнай ажал ябуулгынгаа зорилгонууд болон түхэл маягуудые, өөрынгөө органуудай, аппарадай бүридэл ба тооё, суглаануудые хэдыдэ, ямараар үнгэргэлгэ, политическэ ябуулгануудые эмхидхэлгэ бээе даагаад тодорхойлхо аргатай болоно. Тиихэдээ КПСС-тэ абаха эсэсэй эрхэ тэрээндэ үгтэхэ байна. Партиин гэшүүд эхин организацияа үйлэдбэриин, территориальна гү, али тэдэнэй хүдэлмэри ябуулха бусад организаци шэлэхэ аргатай болоно. Гэшүүнэй түлбэриин хэмжээе хороохо гэжэ дурадхагдана.

Съездын документнүүдэй проектнүүд дотор түрүүшын ээлжээнэй анхарал эмхидхэлэй, кадрнуудай, хэблэлэй ба мүнгэн һангай ажал ябуулгын бүхы талануудаар союзна республиканудай компартинуудай бээе даанхай байдал хангалгада хандуулагдана гээшэ.

Съездын урда тээхи үгэ булялдаанай шухала асуудал гэхэдэ, Россин Коммунис парти байгуулга тухай асуудал болоно. РКП—иигэжэ нэрлэхэм—байгуулгые дэмжэһэн коммунистнуудай олон мянган бэшэгүүд, партийна томо эхин организацинуудай, районно, городской, областной, тэрэ тоодо Москвагай, Ленинградай, Свердловскын, Волгоградай, хэдэ хэдэн автономито республиканудай; Коми, Карели, Яхад болон бусадай партийна организацинуудай резолюцинууд КПСС-эй ЦК-да ороһон байна. Богонёор хэлэхэдэ, Россин коммунистнуудые бээе дааһан партитай болгохо эмхидхэлэй ябуулгын үзэл бодол Россин коммунистнуудай ехэнхиин һанал бодолые элирхэйлнэ гэжэ мүнөө эли болонхой.

Орон соомнай тогтоод байһан мүнөө сагай ниитэ-политическэ байдал тус шиидхэбэриин зүб байһаниие үшөө дахин гэршэлэн харуулна. Тэрэ нэн түрүүн РСФСР-эй болон бусад союзна республиканудай бээе дааһан байдалые үргэдхэлгэтэй ба бэхижүүлгэтэй нягта холбоотой юм. Бидэнэр хооһон газар дээрэ эдэ бүхы хэрэгүүдые эхилнэ бэшэбди. Россин бээе дааһан байдалые бодото удхатай болгохо талаар хүдэлмэри үнинэй ябуулагдажа байнхай. РСФСР-тэ хүтэлбэрилгын республиканска нэмэлтэ зургаанууды бии болохо, тэрэ тоодо захиргаанай, экономическа, үзэл сурталай, соёлой, эрдэмэй болон бусад зургаанууды бии болохо шухала гэжэ нёдондоной сентябрь соо болоһон ЦК-гай Пленум дээрэ мэдэрэгдээ бэлэй.

Россин Федерациин Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд эдэ бүхы үйлэ хэрэгүүдтэ шэнэ түлхисэ үгэһэн байха юм. Россин гүрэнэй байгууламжа «барилга» дүүргэгдэжэ байна гээшэ. Барилгын союзна дүрбэн министерство РСФСР-эй мэдэлдэ дамжуулагдаа, республикын Дотоодын хэрэгүүдэй министерство бии болгогдоо, Россин интеллектуальна баялигые нэгэдүүлхэ талаар хүдэлмэриин эхин табигдажа, Россин Наукануудай академи эмхидхэгдээ, һалбариин академинууд бии болгогдожо эхилээ, урдань Россида үгы шахуу байһан олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй байгууламжа бүридүүлэгдэжэ захалаа. «Россин эхэнэрнүүд» гэжэ журнал гаргаха шиидхэбэри абтаба. 1991 оноһоо хойшо «Россин багша» мүн лэ гаргагдажа эхилхэ юм. «Родина» гэжэ журнал РСФСР-эй Верховно Соведэй болон Министрнүүдэй Соведэй орган болгогдоо. Ниитэ-политическэ журнал гаргаха асуудал мүнөө шиидхэгдээд байна. Телевидениидэ «Совет Росси» гэжэ канал нээгдэнэй. Үдэр бүхэндэ хоёр часэй туршада дамжуулганууд хэгдэнэ. Байгша оной июлиин 1-һээ хойшо нэгэдэхи болон хоёрдохи программануудаар сагынь табан час хүрэтэр ехэ болгогдохо. Тиигэбэшье Россин онсо хэлбэритэй республика байһаниие хараада абажа, бээе дааһан республиканска телевидени бии болгохо хэрэгтэй гээшэ ха. Энэ асуудал хойшолуулжа байнгүй шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Энэ асуудалай һаяын сагта шиидхэгдэхынь тулада хүсэл эрмэлзэлшье, материальна болон бусад нөөсэнүүдшье олдохо аабза гэжэ һананаб.

Республикын политическэ шэнэ байгууламжые бүридүүлхэ талаар эдэбхитэй ажал ябуулга мүнөө үедэ бэелүүлэгдэжэ байнхай. КПСС-эй ЦК-гай Россин бюро, Россин бээ дааһан профсоюзуудые, комсомол бии болгохо, Национальна асуудалнуудай талаар РСФСР-эй Гүрэнэй комитет эмхидхэлгэ энэ шэглэлээр хэгдэһэн горитой алхамууд боложо үгэһэн байха юм. Россин бусадшье ниитэ-политическэ эмхинүүд болон нэгэдэлнүүд бии болгогдожо байнхай.

Эдэ бүгэдэһөө болон ороноймнай ажабайдалай удха шанарһаа уламжалхада, Россин Компартиие бии болгохо ябадал дороо үндэһэтэй байна. Нэгэн бүхэли гүрэн түрын байгууламжа болоһон Россин Федерациин хүгжэлтын бүхы асуудалнуудта гансата анхарал хандуулха, республикын экономическа, оюун ухаан бодолой, национальна хүгжэлтын бүхы россиинхидта таарамжатай шэглэлнүүдые тодоруулха хэрэгтэ бодото анхарал хандуулха шухала байһаниинь улам элеэр харагдана. Россие һэргээлгын олон ондоо программануудые дурадхаһан улам олон шэнэ партинууд болон хүдэлөөнүүд политическэ ажабайдалда оролсоно. Политическэ иимэ олон хүсэнүүдэй дунда Россин коммунистнуудай бодожо һайнтай үгэ зээбол зэдэлхэ зэргэтэй гээшэ.

Өөрөө Россин шиидхэгдээгүй асуудалнуудта, Советскэ Союзтай харилсаануудтаа хандасынгаа бодомжо ехэтэй политика тэдэнэр зохёожо, зааагүй ушарха политическэ болон парламентска тулалдаануудта аша туһыень хамгаалжа шадаха байха гэжэ бата найдамтайгаар бодоноб. Иимэээр абаад харахада, Россин коммунистнуудай үзэл сурталай болон эмхидхэлэй талаар нэгэдэһэниинь саг соогоо хэгдэһэн алхам мүн болоно. Ондоо ямаршье политическэ парти мэтээр Россин Компарти хадаа тон хурсаар табигдажа байһан социально-экономическа асуудалнуудые шиидхэлгын өөрын программа дурадхаха, Хуули зохёохо талаар эдэбхи үүсхэл гаргаха, Хуулинуудые бии болголгодо хабаадалсаха, республикын хүтэлбэрилгын нютатай болон гүрэнэй дээдын зургаануудта өөрынгөө түлөөлэгшэдые оруулхын түлөө тэмсэхэ, тэндэ хүдэлжэ байһан коммунистнуудаар дамжуулан, өөрынгөө политика ябуулха зэргэтэй.

Һая үнгэрһэн ба бүри үни хада болоһон үйлэ хэрэгүүдые, түүхэтэ баримтануудые шэнжэлээд үзэхэдэ, хүсэ болон нүлөө ехэтэй республиканска Коммунис партигүйгөөр социально-экономическа хүгжэлтэ хурдадхаха талаар бии байһан олон нөөсэ арга боломжонууд хэрэглэгдэнгүй һаладаг байна. Иимэ эмхиин байгаа һаань, олон юумэ уридшалан мэдэжэ зайсуулха, аршалха, бүтэн үлээхэ болон арьбадхаха арга олдожо магадгүй ха.

Мүнөөдэр бодото дээрээ тогтоһон байдалые тон дүүрэнээр ойлгон абажа, республика соо тогтоһон байдалай шалтагаануудые тодоруулха хэрэгтэй. Советскэ Союзай бусадшье нютагуудые гэмнээгүй захиран зонхилолгын байгууламжын гол сохилто РСФСР бээ дээрээ даажа абаһан байха юм. Россин харьяата газар дээрэ ороние түбһөө хүтэлбэрилгын гүрэнэй байгууламжа бүридэн бии боложо, Союзай байгууламжатай экономикодошье, хүтэлбэридэшье нэгэн бүхэли болон нэгэдэһэншүү байгаа бшуу. Олон жэлнүүдэй турша соо РСФСР-эй гүрэнэй олонхи байгууламжанууд бүхэсоюзнатай нэгэдэжэ, амяараа боложо шададаггүй һэн. Россин гүрэн түрын байгууламжын гүйсэд бэшэ шэнжэтэй байһанһаа боложо, республикын ажал хэрэгүүдтэ, россиинхидай социальна байдалда, оюун ухаан бодолойнь хэлбэридэ муу нүлөө үзүүлһэн байха юм.

Иимэ байдалай тогтоһоной уламжалан, ондоо республиканудтай жэшэхэдэ, хахад хүхад гүрэн түрын байгууламжа бүридөө, политическэ болон экономическа эрхэнүүдынь хизаарлагдаа. Арадуудайнгаа социально-экономическа тон шухала асуудалнуудые Росси бээ даагаад шиидхэжэ шададаггүй, харин түбэй зургаануудаар дамжуулан шиидхэдэг байһан юм. Олонхи программанууд, нэн түрүүн республикын нөөсэнүүдые хэрэглэлгэтэй холбоотой программанууд союзна зиндаада зохёогдодог, тиимэһээ Россин Федерацида ажаһуугшадай аша туһые хараада абадаггүй байгаа. Социальна асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, зоной эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангалгада Россин экономико тон һулаар шэглүүлэгдэнхэй һэн. Тэрэл зуура хүндэ промышленностиин болон олзоборилгын һалбаринуудай предприятинууд хэмһээ олон байгаа. Хэрэглэмжын эд бараанай хубита республикын промышленна бүхы продукциин оройдоо 24 процентнь болоно.

Мүнөө болотор РСФСР-ые бүхэли нэгэн гүрэнэй байгууламжа гэжэ оройдоо харадаггүй байһан юм гээ һаамнай, буруу болохо байна. Россин бээе дааһан шэглэл КПСС-эй политикадашье, ороной правительствын зургаануудай ажал ябуулгадашье мэдэрэгдэдэг байһан юм. Гэбэшье республикын гүрэнэй, ниитэ-политическэ хүтэлбэриин байгууламжада дутажа байһан зарим хубинуудые бии болгоогүй гү, али бүридүүлээгүй һаа, хурсаар табигдажа байһан социально-экономическа асуудалнуудые шиидхэхын аргагүй гээд эли. Автономно байгууламжанууд, хизаарнууд болон областьнуудай экономическа, социальна хүгжэлтын хэмжээндэ эрид ондоо байха ябадал үзэгдэнэ. Россин олон нютагуудай хүдөөгэй тосхонууд һандарна, айхабтар ехээр байра дуталдана, экологическа аюулай зононууд бии болоно.

Россин Федерацида бии болгодожо байһан национальна олзо оршын ехэнхи хубинь оборонодо үгтэдэг байгаа гээд онсолон тэмдэглэхэ һанаатай байнаб. Үни удаан саг соо сэрэгэй талаар бэе бээдээ зүришэлдэн байха үедэ хэрэгтэй хэмжээн байгаа гээшэ ааб даа. Иигээд абаад харахада, бүхы Росси манай гүрэн түрын түшэг тулгуури байна гээшэ. Эдэ бүгэдэ республикын арадай ажахын, хотонууд болон һууринуудай, бүхы социальна һалбариин хүгжэлтэдэ өөрын нүлөө үзүүлээ. Харин мүнөө энэ байдал эрид шууд хубилна. Политическэ шэнэ бодомжо өөрынгөө аша туһа асарна, социально-экономическа политикада, түрүүшын ээлжээндэ шиидхэгдэхэ асуудалнуудые тодорхойлолгодо шэнээр хандаха арга боломжо олгоно.

Россин Компартиин байгуулхы үшөө нэгэ үүргэнь юун болоноб гэхэдэ, КПСС-эй таһаршагүй нэгэ хубинь байха зуураа манай Союзай түшэг тулгууринь боложо үгэхэ байна гэжэ һананаб. Амяараа болохо, үнгэрхэдөө ССР Союзай бүридэлһөө гаража, Россие абарха гэжэ хэлэгшэдэй һанамжые яашье дэмжэхэгүй байнаб. Союзһаа гараад байхадаа, Росси бүри амжалтатайгаар хүгжэхэ гэжэ һанана гээшэ гү? Энэ хадаа тон буруу бодомжо мүн. Республикануудай нөөсэ арга боломжонуудые нэгэдүүлэнгүйгөөр, Союз доторой кооперациин болон ажал хубаарилгын үлүү һайн талануудые, хамтын хэдэн арбан жэлэй ажабайдалай болон хүдэлмэриин үедэ бии болоһон дүй дүршэлые хэрэглэнгүй, экономикодо болон социальна һалбарида эрид шуудаар урагшаа дабшажа болохо аал? Союзаа олон хубинууд болгожо һалгааха, тэрэнэй амиды бэе дээгүүр отолхо, олон жэлнүүд соо бүридэһэн арадай ажахын холбоо барисаануудые таһалха дуратайшуул эдэ бүгэдэ Россин Федерациие өөрыень һүүлэй һүүлдэ һула болгохо байгаа гэжэ ойлгоногүй гээшэ гү? Иимэ һэдэлгэнүүд хадаа Россин, тэрэнэй арадай урда хэгдэһэн гэмтэ ябадал гээшэ. Эдэ бүгэдые Россин коммунистнууд зүбөөр сэгнэхэ аргатай гэжэ һананаб.

Гансашье экономическа бэшэ, мүн айхабтар гүнзэгы оюун ухаан бодолой шэглэлнүүд энэ асуудалай гол хубинь болоно. Ондоо яһатанай соёлой болон хэлэнүүдэй ажамидаралта хүсөөр далижаһан, хүрээлэгдэһэн байхадаа, эдэ арадуудтай түүхээр холбогдоһон, тэдэниие баяжуулжа, тэдэнэрһээ өөрөө баяжажа байхадаа, Росси хадаа онсо өөрын шэнжэтэй, агууехэ байха гэһэн бодол тон зүб юм. Эдэ бүхы үндэһыень таһалаад байхада, бидэнэртэ дамжуулагдаһан Росси бэшэ, үгы гэбэл, дан тиимэ Росси бэшэ байха һэн. Тиимэһээ энэ Россида гам хайратайгаар хандажа, ухи хүүрэдтээ дамжуулан үгэхэ ёһотойбди. Энээн тухай ходо бодожо үзэдэг, энээн тухай ходо һанажа ябадаг байха зэргэтэйбди.

Экономическа шэнэ харилсаануудые бүридүүлгын түрүүшын шатада, өөрөө өөрыгөө хүтэлбэрилгые болон өөһэдынгөө өөһэдын мүнгөөр хангалгые хүгжөөлгын эхин үедэ нютагаа амярлаха, экономическа талаһаа бээе дааһан болохо, гансал нютагайнгаа аша туһа баримталха, ондоо тээ холбоогүй дэлгүүр бии болгохо һэдэлгэнүүд гаргагдадаг болоод байна. Амин шухала ажахын холбоонууд таһалагдаха тооной болоно, нютаг нютагуудта ажал хубаарилгын, тэрэниие мэргэжүүлгын болон хамтадхалгын олон арбан жэл соо тогтониоһон түхэл янзанууд һандаргагдана.

Иимэ ушарнуудай дайралдадаг байһаниие хараада абажа, зониие, хүтэлбэрилэгшэдые, ажалша коллективүүдые гэмнэхээ һананагүйб. Реформонуудые түргэнөөр бэелүүлжэ, ажалша коллективүүдэй бээе дааһан байдалые хүгжөөхэ, тэдэнэртэ ашаг үрэ ехэтэйгээр хүдэлхэ арга боломжо олгожо, ажаһуудалаа һайжаруулхадань хэрэгтэй дүнгүүдые түйлахадань туһалха хэрэгтэй гэһэн тобшолол эдэ бүгэдэһөө гаргаха байнаб. Минии һанахада, энэ гол удхань болоно. Нютаг нютагуудай экономическа болон национальна амяраа бололгодо, Россие баганууд княжествануудай суглуулбари болгохо ябадалда РСФСР-эй Коммунис парти эсэргүүсэжэ шадаха, залан шууд экономическа хубилалтануудые улам түргэдхэхэ зам саг дары олохо аабза гэжэ найданаб. Экономическа хубилалтануудай богоһо дээрэ бидэнэр мүнөө гараад байна гээшэбди.

Национальна асуудалнуудай удха шанарай улам ургажа байһанһаа уламжалан, Россин бээ дааһан Компартиин хэрэгтэй байһаниинь тодорхойлогдоно. Россида, мүн манай бүхы орондо ажаһуужа байһан арадууд бултадаа ондо ондоонууд юм. Энээниие бидэнэр урданьшье мэдэхэ байгаабди, зүгөөр хэдэн арбаад жэлнүүдэй турша соо арад бүхэнтэй харилсаануудаа онсо ондоогоор, өөр өөрын удхатайгаар байгуулха гэһэн зорилго бодото дээрээ табидагшьегүй байгаабди. Бодото ажабайдалда бэелүүлэгдэжэ байһан интернационализм гэжэ харуулагдадаг ямаршьеб юрын, дунда зэргын хандаса энэ талаар гол юумэн болодог байгаа. Үнгэрхэдөө, теоридошье, политикадашье, илангаяа голхормоор юумэн гэхэдэ, бодото ажабайдалай тон шухала хэрэгтэй зорилго болгон нацинуудые нэгэдүүлхэ гэһэн зорилго табигдадаг байгаа.

Обществын ажал ябуулгын түхэл янзанудай олон ондоо, баян байлга һайн юумэн гэжэ мүнөөдэр ойлгодог болоод байнабди. Экономикые демократизацилга, зөөри эдлэлгын түхэл маягуудай олон ондоо янзын байлга, политическэ реформые болон өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын үйлэ хэрэгүүдые гүнзэгырүүлгэ республиканудай ба арадуудай хүгжэлтые олон ондоо янза түхэлтэй болгохо байна. Түйлагдаһан экономическа болон интеллектуальна хүсэеэ, нөөсэеэ, түүхэтэ дүй дүршэлөө, национальна ёһо заншалнуудаа болон ажабайдалайнгаа хэлбэриие түшэг тулгуури болгон хэрэглэжэ, совет обществын болон бүхы хүн түрэлтэнэй дэбжэлтэдэ өөрынгөө хубита оруулха арга боломжотой эдэ арадууд болоно.

Эдэ бүхы олон ондоо түхэл янзануудтай байлгада өөрын гол юумэн байха ёһотой ааб даа. Национальна нэрэ хүндэеэ батадхан бэхижүүлхэ эрмэлзэлтэй дороһоо гараһан бүхы хүсэл оролдолгые нэгэн бүхэли болгон нэгэдүүлжэ, социализмые шэнэлхэ талаар хүдэлмэритэй нягтаар холбохо гэһэн зорилго мүнөөдэр урдамнай гараад байна. Энэ хадаа гол удхаараа нэгэн бүхэли үйлэ хэрэг гэжэ өөһэдөө ойлгохо, совет хүнүүдтэ ойлгуулха шухала болоод байна. Национальна үзэл бодолые социалис үзэл бодолдо харшаар табиха һэдэлгэнүүд алинданьшье аймшагтай гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Ямар нэгэ оюун һайхан социальна зорилгогүйгөөр бодото национальна һэргээн хүгжэлтэ түйлагдаха аргагүй юм. Харин социализм национальна ажабайдалай үндэһэн дээрэ ургаһан, дээрэһээ гү, али хажуу тээшээ нэбтэрүүлэгдээгүй байгаа һаа, бата бэхи байдаг юм. Иимээр лэ хандаа һаа, бодото дээрээ һайн һайхан сэдьхэлэй, демократис байгуулалта бэхижүүлжэ шадахабди, олонациональна байдалаа обществыноо болон гүрэнэй хүсэ шадалынь болгохо арга олохобди.

Эдэ бүгэдэ өөрөө гэнтэ шиидхэгдэшэхэ гээд ойлгохоор бэшэ ааб даа. Бодото патриотис хүсэл эрмэлзэлнүүдэй интернационализмын баялигуудтай нягта холбоотой байһаниень гүнзэгыгөөр ойлгоһон, национальна хүгжэлтын, мүн социалис болон бүгэдэ хүн түрэлтэнэй аша туһые зүрхэндөө дүтэ абаһан партиин удха шанар иимэ эрхэ байдалда эрид ургана. Россин Компартиин бээе дааһан байдал бүридэлдэнь ородог партийна эмхинүүдэй политическэ эдэбхи үүсхэлдэ хаалта хэнэ бэшэ, харин бүри үргэдэлгэдэнь бодотоор нүлөөлнэ. Бүхы дээрэнь абаад харахада, РСФСР олон арадуудай федераци гээд гансал нэрээрээ гэршэлхэ бэшэ, харин гүн удхаараа гэршэлхэ зэргэтэй. Энэ гол зорилго болоно. Автономинуудай бээе дааһан байдалай шэнэ хэм хэмжээе улам батадхаха хэрэгтэ Россин коммунистнуудай парти политическэ онол арганиуудаар нүлөөлхэ байха гээд хэлэхэ эрхэтэйбди гэжэ һанахаар.

Нүхэдүүд, Россин Компартиин республикынгаа политическэ ажабайдалда эзэлхэ һууринь, тэрэнэй нэрэ хүндэнь республика соогоо хүндэ энэрхэл дуранай, хүнэй асуудалнуудта бодото анхарал хандуулгын, тэрэнэй соёлдо, эрдэм һуралсалда, национальна абари зандаа гамтайгаар хандалгын оршон байдал бүгуулгада хэр зэргээр нүлөөлһэнһөөнь дулдыдаха байна. Эгээл һайн ород ёһо заншалнуудые юрэл һэргээхэ гээд эндэ хэлэгдэнэ бэшэ, харин хүн бүхэнэй бодото эрхэтэнби гэжэ мэдэрмээр эрхэ байдал байгуулха тухай дурдагдана. Эдэ бүгэдэ хадаа буруу болгогдоогүй манай түүхэтэ һанаан, национальна һэшхэл болон оюун сэдьхэлэй байдал болоно. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, үнэн сэхээр арад зондоо алба хэдэгээрээ суурхаһан Россин интеллигенцидэ баяр баясхалангай үгэнүүдые хэлэхэ байнаб. Һандаргагдаһан олон юумые бусаалгын, ород болон бусад арадуудай соёлой саг зуура соо мартагдаһан бүхэли үенүүдые арад зондо бусаалгын тон хурсаар табигдажа байһан бүхэли бүлэг асуудалнуудые ерээдүйдэ шиидхэжэ хэрэгтэй. Тиимэһээ обществын бүхы оюун ухаан бодолой хүсэнүүдые суглуулха болон нэгэдүүлхэ талаар коммунистнуудай байгуулхы үүргэ заабол харагдаха зэргэтэй.

Россин Федераци хадаа олон ондоо арадуудай национальна соёлнуудаар айхабтар баян юм. Энээнһээ уламжалан, соёл бүхэнэй сүлөөгөөр хүгжэхэ арга боломжо хангалга, харин олон нютагуудта национальна ёһо заншалнуудые бодото дээрээ һэргээлгэ, бага хотонуудые хүгжөөлгэ, Сибириин, Алас-Дурна зүгэй соёлой нөөсэ арга боломжонуудые улам арьбадхалга, хүдөөдэхи гээгдэлдэ ороһон байдалые дабалга гол шухала зорилгонууд болонхой. Мүнөө Россида үгы байһан гуманитарна байгууламжануудые һэргээн бии болгохо хэрэгтэй: шэнжэлгын институдууд, энциклопедическэ хэблэлнүүд, этнографическа болон фольклорно түбүүд эмхидхэгдэхэ болоно. Интеллектуальна эд зөөриие хамгаалга хангаха, ухаан бодолой бэялиг үрилгые зайсуулха шухала. Эрдэмэй, гүрэнэй захилнуудай, тусхай шэглэлтэйгээр мүнгэ һомололгын гол шухала шэглэлнүүдые шэлэн ололгын ашаг үрэ ехэтэй байгууламжа хэрэгтэй.

Хуули зохёохо талаар эдэбхи үүсхэл гаргаха эрхээ һайнаар хэрэглэжэ, РСФСР-эй Верховно Соведэй, правительствын, нютагай совет зургаануудай республикын оюун ухаан бодолой һалбариин статус дээшэлүүлхэдэ нүлөөлһэн, тэрэнэй материальна болон хуулиин талаһаа хамгаалагдаһан байдалые, бэлигтэйшүүлэй нэрэ хүндые аршалалгые хангаһан шиидхэбэринүүдые абахадань нүлөөлхэ, гэгээрэлэй болон олоной аша туһын түлөө ами наһаяа, хүсэ шадалаа гамнангүй ябалгын ёһо заншалнуудые һэргээхэдэ туһалха хэрэгтэй.

Россин Коммунис партиин эмхидхэлэй - политическэ талаар бүридэлгын зүб байһаниие гэршэлһэн үшөө нэгэ баримта байна. Бүхы орон соохидол адли энэ республикадашье Соведүүдые бодото дээрэнь дүүрэн засагтай болгохо талаар үйлэ хэрэгүүд бурьялан хүгжэжэ байна. Олон ондоо янзын политическэ эмхинүүд болон хүдэлөөнүүд бии болоо. Тиимэһээ энээн тухай би хэлээ һэмби, бээе дааһан Коммунис партигүйгөөр республикын политическэ ажабайдал дүүрэн бэшэ шэнжэтэй байха болоно. Россин Компарти республикынгаа ниитэ-политическэ байгууламжын таһаршагүй хубинь болохо зэргэтэй. Обществын политическэ болон экономическа талаһаа бата найдамтай байха хэрэгтэй айхабтар шухала байһанһаа уламжалан, хүдэлмэришэдэй хүдэлөөндэ, профсоюзуудта, залуушуулда, таряашадта хабаатай политикаяа бүридүүлэн, Компарти ябуулха ёһотой. Энэ аргаар өөрынгөө политическэ оппонентнүүдтэ нэрэтэй түрэтэйгөөр харюусаха аргатай болохо байна.

Нүхэдүүд! КПСС-эй бүридэлдэ Россин бээе даанхай компарти байгуулха хэрэгтэй гэһэн эрхэ нүхэсэлнүүд дээрэ хаража үзэгдэһэн байгаа. Гэбэшье энэ асуудалай ехэ орёо байһые ойлгохо шухала. Россин коммунистнуудай эмхидхэлэй байгуулалтые, КПСС-ые бүхы дээрэнь нэгэдүүлгэтэй яажа холбохоб, дэлхэйн агууехэ гүрэн болохо СССР-эй ниитэ нэгэн ба бүхэли байлгые сахиха түүхэтэ уялгатай Россин амяараа болохо һанаашалгануудые яажа холбохоб гэһэн асуудал гол шухала.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда эдэ асуудалнуудта харюусаха гээшэ манай партиин, Россин, бүхы ороной хуби заяае үни удаан жэлнүүдтэ тодорхойлхо, харин дэлхэйн хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ мүнөөнэй Советскэ Союзай дүүргэдэг үүргые хараада абахада, тэрэнэй хуби заяае тодорхойлхо түүхэтэ зам шэлэхэ гэһэн удхатай.

Орон дотор политическэ шанга тэмсэлэй эрхэ байдалда шиидхэбэри абанабди гэжэ хараадаа абангүй байжа болохогүй. Иимэ тэмсэлдэ Россин компарти тухай асуудалые политическэ тодорхой зорилго түйлаха арга болгохо һэдэлгэнүүд гаргагдана. Бүри жэл-жэл хахадай саада тээ политическа үгэ соогоо «Росси» гэжэ ойлгосо огто оруулаагүй байһан хүнүүдэй Россин аша туһын түлөө оролдодог болоод байһыень ажаглахада, гайхахаар. Парламентска партиин эмхи гуримгүй үндэһэ һуури дээрэ Россин компарти байгуулха гэһэн һэдэлгэнүүд нюуса бэшэ. Иигэжэ хандаха болоо һаа, энэмнай политическэ бодото арга боломжогүй, эмхи гуримгүй клуб болохо бшуу. КПСС-ые досооһоонь һалгааха, политическэ оршонһоо тэрэниие зайсуулха гээшэ иимэрхүү дурадхалнуудай эсэсэй зорилго мүн. Орон доторхи ба парти доторхи хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдые буруушаажа, Россин компартиие һэргээхэ уряанууд зэдэлнэ. Иимэ хараа бодол баримталагшад Россин коммунис партиие хубилган шэнэдхэлгэдэ эсэргүүсүүлхэ гэжэ найдана. Хубилган шэнэдхэлгэ хадаа марксизмые, мүн социализм тухай бодото байдалтай холбоогоо таһарһан өөһэдынь ойлгосые өөршэлэн хазагайруулһан ябадал гэжэ тоолодог байна.

Иимэ хараа бодолнууд тушаа үгэ булялдаанда ороходгүйб. Нэгэл ажаглалта хэхэ байнаб: ажабайдал хубилна, политическэ хүдэлмэриин тодорхой эрхэ нүхэсэлнүүд хубилна, тиимэһээ ажабайдалай гүн соо байха хүсэлтэй һаань, партидашье иимэ хубилалтанууд заатагүй болохо. Тэрэнэй үзэл сурталай-эмхидхэлэй үндэһэ һуурие һалгааха уряалнуудтал адли, партиие шэнэдхэлгые һаатуулха һэдэлгэнүүд КПСС-ые һалгаан һандаргалгада эсэсэй эсэстэ шэглүүлэгдэнэ.

«Росси тушаа гараһан эдэ асуудалнуудые» һайнаар илгаруулха, республикын асуудалнуудые шиидхэхын [illegible] хэрэглэмжэнүүдые хангах[illegible] ла Россин компарти [illegible] шухала бодолнуудые [illegible] да, партида, оронд[illegible] зорилгонуудые түйлахын [illegible] да һамбаашалан хэрэ[illegible] ябадалһаа тодоор илгар[illegible] зэргэтэйбди.

Тиихэдээ бидэ түүхын [illegible] шэлэхэ болоод байнабди [illegible] мэ эрхэ байдалда Россин [illegible] парти байгуулха тухай ас[illegible] лай зүбшөөрэн шиидхэ[illegible] байһаниинь эли. Тиих[illegible] КПСС-ые бүхыдэнь бэхи[illegible] хэ, партийна зэргэнүүдые [illegible] гэдүүлхэ тухай янзануу[illegible] дэржэ олохо хэрэгтэй. [illegible] нэй бүридэлһөө гаража, [illegible] лаха, үндэһэ яһатанай [illegible] гаргаха, һандарган һан[illegible] хүсэнүүдтэ эсэргүү тэмс[illegible] Россин коммунис парти[illegible] түшэг тулгуури болохо [illegible] тэй. Энээнэй тулада нэн [illegible] КПСС-эй программна [illegible] ментнүүдэй, ниитэ нэгэн [illegible] вай үндэһэ һуури дээрэ [illegible] син компартиин үзэл сурта[illegible] политическэ ба эмхидхэлэй [illegible] гэдэлые эмхидхэхэ хэрэг[illegible]

КПСС-эй таһаршагүй нэ[illegible] болохо Россин компар[illegible] байдалые найдамтайгаар [illegible] хижүүлхэ ёһотойбди. Н[illegible] нэгэн парти болохо КПСС [illegible] хай хэлэгдэнэ. Республикын [illegible] компартинуудта өөһэдые [illegible] дээд хүдэлхэ эрхэ хүсэ[illegible] нүүд үргэнөөр хангаг[illegible] зэргэтэй ааб даа. Ниитэ [illegible] КПСС-эй бүридэл соо [illegible] союзна республиканууда[illegible] партинуудай адли тэгш[illegible] тэй байлгые лаб хангах[illegible] асуудалые хаража үзэх[illegible] иимэ демократическа [illegible] эрхэтэй байдал хангах[illegible] оньһонууд тушаа бол[illegible] нуудаа хэлэхэеь XXVIII [illegible] здэ дурадхаха хэрэгтэй [illegible] хы республиканска компа[illegible] нуудай коммунистнууд [illegible] эдэбхи үүсхэлые сэгнэхэ [illegible]

Бүхы союзна республик[illegible] дай компартинуудай хүгж[illegible] лэгшэдые КПСС-эй ЦК[illegible] ерэдүйн президиумда ор[illegible] ха гү, али республиканска [illegible] компартинуудай үргэн эм[illegible] жэ түлөөлэгшэнүүдтэй тү[illegible] лэгшэдэй тусхай совет [illegible] гуулха тухай дурадхал бии [illegible] шэ. Харин энэмнай нэгэл[illegible] сэн болоно, бүри үргэн [illegible] жэнүүд хараалагдаха э[illegible] тэй. Тус конференци д[illegible] болохо үгэ булялдаанай [illegible] эдэ бүгэдые зүбшэн хэлэ[illegible] һайса бодожо үзэхэ шух[illegible] Хэрбээ КПСС-эй Устава [illegible] рахагүй байгаа һаань, со[illegible] республиканудай комп[illegible] нуудай шиидхэбэринүүдые [illegible] люулха эрхэ түбэй зургаан[illegible] та олгохо хэрэгтэй гэжэ һ[illegible] наб. Партийна олониит[illegible] партийна эхин организаци[illegible] нуудтай сэхэ холбоо тог[illegible] хо, ямар нэгэн республик[illegible] тус асуудалаар бариша[illegible] хараа шугамһаа дулдыда[illegible] ниитэ партийна референ[illegible] мүүдые ба партийна үгэ [illegible] ляалдаата хөөрэлдөөнүүд[illegible] үнгэргэхэ эрхэ түбэй зүр[illegible] нуудта баһал хангагдах[illegible] гэтэй. Ниитэ нэгэн компарти[illegible] аша туһада, адли тэгш [illegible] нүхэсэлнүүдые тогтоолго[illegible] энэмнай туһа болохо бшуу.

Россин компарти байгуу[illegible] бодолнуудые хараада аб[illegible] КПСС-эй шэнэ Уставай про[illegible] тые анхаралтайгаар шэнжэ[illegible] үзэхэ ёһотой хабди. Тэрээ[illegible] нэмэлтэнүүдые оруулха х[illegible] тэй гэжэ ойлгосотой. Деле[illegible] цинуудай совэдтэ тодор[illegible] асуудалнууд табигдаһан, [illegible] радхалнууд хэлэгдэһэн б[illegible] гаа. Үгэ хэлэхэ нүхэдшье эн[illegible] тухай дурдаха бээ гэжэ һа[illegible] наб, тиимэһээ элидхэл соо [illegible] хэлэнэгүйб.

Демократическа хубила[illegible] нуудай бэелүүлэгдэжэ бай[illegible] эрхэ байдалда союзэй түр[illegible] лэгэтэ зургаануудта КПСС[illegible] парламентска бүлэгүүдэй [illegible] али можонуудай хүдэлмэ[illegible] залан шэглүүлхэ эрхэ түбэ[illegible] зургаануудта батадхаха [illegible] шухала. Дэлхэйн политичес[illegible] партинуудай дүй дүршэ[illegible] хараада абан, партиин түз[illegible] бэрилхы зургаануудһаа ж[illegible] дыдангүй, тэндэ ямар нэ[illegible] можо бүлэгүүдые байгуу[illegible] хориһон зүйл Уставта тус[illegible] бэшэхэ тухай бодожо ү[illegible] байгаа гүбди? Юрэдөөл, [illegible] мнай тон шухала асуудал н[illegible] са ойлгожо абаха хэрэгтэ[illegible]

КПСС-эй ЦК-гай бүрид[illegible] ямар нэгэн республиканска[illegible] компартида хабаатай байл[illegible] шэнжэхээр бүлэгүүдые эмх[illegible] хэ арга боломжо олгох[illegible] тухай Устав соо баһал бү[illegible] хэ хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэ ж[illegible] божо зүйлнүүд гэжэ һана[illegible] хаар. Тэед тодорхой эрхэ [illegible] далда шиидхэхы удха ша[illegible] тай боложо магадгүй. Боло[illegible] ёо байгаа XXVIII съезд [illegible] рэ КПСС-эй ЦК-гай ба со[illegible] республиканууда комп[illegible] нуудай ЦК-гай эрхэ ялга[illegible] дые тодорхойлхо замуу[illegible] бэдэржэ олохо ёһотой[illegible] Эдэ бүхы шиидхэгдэхэ бай[illegible] асуудалнуудые съезд д[illegible] зүбшэхэ хэрэгтэй.

Өөһэдынгөө зорилгонуу[illegible] дүүргэхын тула РСФСР[illegible] компарти өөрынгөө Центра[illegible] на Комитет ба тэрээндэ [illegible] дэлтэй аппарат бүридхэхэ, [illegible] хы КПСС-эй шэнэдхэгдэжэ б[illegible] һан дээрэһээ, тэдэнэй уя[illegible] нуудые шэнээр тодорхойлб[illegible] зүйтэй байха. Партийна зур[illegible] нуудай байгууламжа Совед[illegible] дэй байгууламжые дабт[illegible] зэргэгүй. Партиин нэрые [illegible] дорхойлхо болонобди. Р[illegible] син Федерациин коммун[illegible] нуудай партиие РСФСР [illegible] Коммунис парти, РСФСР-[illegible] КП гэжэ нэрлэхэ гэһэн бо[illegible] мүнөөдэр дииилэнэ гэшэ [illegible] за. [Альга ташалга]. Делега[illegible] нуудай совет энэ дурадхал[illegible] дэмжээ бэлэй.

(Үргэлжэлэлынь 3-дахи нюурта).

...ИН БА БҮХЫ ОРОНОЙ ХУБИ ЗАЯАНАЙ ТҮЛӨӨ ХАРЮУСАЛГАТАЙГААР

гуудай партийна эдэбхитэдые үргэнөөр хабаадуулжа, Россин партийна конференци бэлдэгдээ гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйбди.

Россин коммунистнуудай, бэлэдхэлэй комитедэй, ЦК-гай Россин бюрогой һанамжануудые хараада абан, тус конференцидэ эмхидхэлэй съездын ба Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Коммунис парти байгуулгын эрхэ уялга олгохо тухай дурадхал оруулагдана. (Альга ташалган).

КПСС-эй съездэдэ ба Россин партийна конференцидэ нэгэн доро һунгагдаһан делегадуудай этигэмжэ түлөөлэгнүүд партиин эмхидхэлэй байгуулгын талаар ямаршье шиидхэбэри абаха арга тэдээндэ олгоно. Бүхы коммунистнуудай этигэмжэ түлөөлэлгэтэй делегадуудаар түлөөлэгдэһэн конференци республикын партийна организациин дээдын зургаан гэжэ өөрыгөө соносхохо эрхэтэй.

Центральна Комитедые, Политбюроое, Россин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретариие ба секретариадые һунгаха тухай дурадхал баһал оруулагдана.

Россин Компартиие эмхидхэлэй талаар байгуулха ба хүтэлбэрилхы зургаануудые һунгаха болзорнууд тушаа ондоошье һанамжа хэлэгдэһэн байгаа. Энээн тухай таанадта дуулгаха зэргэтэйб. Мүнөөдэршье энээн тухай хэлэхэ бээз. Энээн тушаа һанал бодолоо халан абалсаха зэргэтэйбди.

Тэрэнэй удхань юун болоноб гэбэл, эмхидхэлэй съездые хоёр шатада үнгэргэхэ. Түрүүшын шатада, КПСС-эй XXVIII съездын эхилтэр республикын коммунис партиин байгуулагдаһан тухай шиидхэбэри батлан абаха, Центральна Комитедэй нэгэдэхи секретариие һунгаха, дурадхалнууд болон документнүүдые бэлдэхэ талаар хүдэлмэри ябуулха эмхидхэлэй комитет гү, али Россин партийна организацинуудай түлөөлэгшэдэй совет байгуулха. Компартиин хүтэлбэрилхы зургаануудай бүридэлдэ кандидатуудые тодорхойлхо.

Харин съездын хоёрдохи шатада РСФСР-эй Коммунис партиин тодорхой хүдэлмэриин асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ, хүнүүдые элирүүлжэ, һайнаар танилсаха, тэрэнэй һүүлдэ хүтэлбэрилхы зургаануудые һунгаха. (Альга ташалган).

Хоёрдохи хараа шугамые үндэһэ баримтатайгаар харуулха гэжэ оролдобоб. Теэд съезд дээрэ гэхэ гү, али XXVIII съездын эхилтэр РСФСР-эй Компартиин хүтэлбэрилхы бүхы зургаануудые һунгаха хэрэгтэй гэжэ ЦК-гай Россин бюро ба бэлэдхэлэй комитет тоолоно гэжэ хэлээ һэм. Делегацинуудай түлөөлэгшэдэй зүблөөн энэ хараа бодолые баһал баримтална. Съезд тус асуудалые тодорхойлхо ёһотой. (Альга ташалган).

Нүхэдүүд! Манай конференци хадаа КПСС-эй XXVIII съездэдэ бэлдэлгэдэ шухала хубита болохо, манай арад тэрэнэй шиидхэбэринүүдтэ ехэ найдана гэжэ хэлээ һэм.

XXVIII съезд программна документнүүдые баталан абаха. Тэдэнэй үндэһэ һуури дээрэ хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, интеллигенциин бүхы түрүү хүсэнүүдые ёһотоор нэгэдүүлхэ арга бии болохо гэжэ һананаб. Бүхы арадтай саг үргэлжэ зүбшэн хэлсэжэ, КПСС тэдэнэй аша туһые элирхэйлэн харуулха, хамгаалха зэргэтэй. Манай парти хадаа социалис зам шэлэһэн парти мүн! Энэрхы ёһото, демократическа социализмын общество байгуулга тэрэнэй зорилго болоно. Эрхэтэдэй нэгэдэл түйлаха, обществые шэнэдхэхын тула ороной зохёохы хүсэнүүдые нэгэдүүлхэ замуудые нэтэрүүгээр бэдэрхэ гээшэ шэлжэн оролгын мүнөөнэй орёо үедэ КПСС-эй гол зорилго гэжэ һананаб.

Политикаяа бэелүүлхэ зуураа, олон үндэһэ яһатанай Эхэ оронойнгоо арад зоной дура хүсэлые ойлгохо, бэеэ даанхай республикануудай гүрэн түрын байдалые, тэдэнэй политическэ ба экономическа, бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлхэ бүтэмжэтэй хараа шугам бэелүүлхэ, ёһын тэдысэ бэшэ, харин бодото централизм баримталха, союзна хэлсээнэй хэмжээгээр СССР-эй бүрин бүтэн байлгые хамгаалха уялгатай.

Социализмын оюун ухаанай ба арюун зүб ябадалай үг зорилгонуудые һалгааһан сталинизмын үзэл бодолые али болохо тайлбарилгагүйгөөр, үг-маг гэнгүйгөөр, буултагүйгөөр КПСС буруушаана гэжэ эли тодоор съезд дээрэ хэлэхэ хэрэгтэй. Советүүдтэ дүүрэн засаг олгохын, арадай засагай түлөө тэрэ эрид шууд тэмсэнэ. Засагай ба ажахын уялгануудһаа, булюу эрхэтэй байха ябадалһаа, үзэл суртал баадхаха али болохо һэдэлгэнүүдһээ арсана. Олониитын дунда политическэ хүдэлмэри ябуулжа, парламентда үгэ булялдаанда хабаадажа, Конституциин ба Хуулинуудай хэмжээгээр социалис үнэтэй сэнтэй зүйлнүүдые бэелүүлхэ талаар обществын дэмжэлтые парти түйлаха болоно.

Манай общество дотор политическэ тогтонижонги байдал хангахын, эрхэтэдэй эбтэй эетэй байдал түйлахын аша туһада демократическа ба ниитын хүдэлөөнүүдтэй хөөрэлдэхөөр, буулта хэхээр КПСС бэлэн.

Үгэеэ түгэсхэхэ зуураа, зохёохы ба харюусалгатай үгэ булялдаанда хабаадахые, партийна конференциин ба КПСС-эй болохоёо байгаа съездын делегадуудта, бидэ бүгэдэндэ Россин, Советскэ Союзай хуби заяанай түлөө тохоогдоһон айхабтар ехэ харюусалгые мэдэрхые Таанадые үшөө дахин уряалха байнаб. (Альга ташалган).

КОНФЕРЕНЦИҺЭЭ—СЪЕЗДДЭ

съезд дээрэ Засаг тухай декредэй проектын зүбшэн хэлсэгдэжэ байһантай дашарамдуулан, Россин арадай депутадуудай коммунистнуудта зорюулагдаһан хандалгые уншаа. Тусхайлбал, ажалша коллективүүдтэ партийна организацинуудые усадхаха, армида, КГБ-гэй болон МВД-гэй органуудта политика нэбтэрүүлхэгүй гэжэ тэрээн соо хараалагданхай. Хандалгын авторнуудай һанамжын ёһоор, энэ алхам парти доторой эб ээ таһалхаар, һандаргахаар шэглүүлэгдэнхэй байна. Энэнь орон дотор политическэ байдалые тогтууригүй болгохо юм. Иимэ хэмжээнүүд социализмын ба бодото демократиин гол ёһонуудһаа хадуурһан ушар болоно бшуу.

Энэ хандалгые бэрюулха зорилготойгоор делегациие Россин Федерациин Арадай депутадуудай съездэдэ эльгээхэ гэһэн дурадхал оруулагдаһан байгаа. Энэ асуудалда делегадууд хэдэ дахин тэхэрин бусаба. Элдэб янзын хараа бодолнууд хэгдээ. Бүлэг делегадууд-коммунистнууд энэ проект тушаа өөрынгөө хараа бодолые хэлэжэ, тус шиидхэбэридэ ямар нэгэн аргаар нүлөөлхэ ёһотой гэжэ зариман баадхаба. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь энэ бүлэгые толгойлхо ёһотой гэжэ мүн лэ дурадхагдаа.

М. С. Горбачев ойлгуулламжын үгэ хэлэбэ.

Съезд тэрэнэй мэдээсэлые хараада абажа, өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездэдэ эльгээхэгүйе шиидхээ.

Россин партийна конференциин Мандатна комиссиин элидхэл хэхын тула түрүүлэгшээр һуугша **А. И. Лукьянов** тэрэнэй түрүүлэгшэ **Г. М. Ходыревто** үгэ үгэбэ. (Элидхэл хэблэлдэ толилогдохо).

Мандатна комиссиин элидхэлэй һүүлээр уригдаһан 200 хүдэлмэрилэгшэдтэ шиидхэхы дуунай эрхэ олгохо гээшэ зүйтэй гээшэ гү гэһэн асуудалаар үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн үнгэрбэ. Жэшээнь, комиссиин энэ дурадхал ямар документнүүдээр үндэһэлэгдөө гээшэб, хүдэлмэришэдэй кандидатурануудые конференци зүбшэн хэлсэхэ юм гү гэһэн асуудалнууд табигдаһан байгаа.

Кинелиин депогой машинист-инструктор **Яковлевай** хүдэлмэришэн ангиин уригдаһан түлөөлэгшэдэй үмэнэһөө мэдүүлгэ хэһэнэй һүүлээр энэ асуудал шиидхэгдэбэ. Тиин уригдаһан хүдэлмэришэдтэ зүбшэхы дуунай эрхэнүүдые олгохын түлөө тэдэнэр дуугаа үгөө.

Удаань съезд зүблэхэ зүйлэй асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгээ үргэлжэлүүлбэ. РСФСР-эй коммунистнуудай түлөөлэгшэд орёо хурса олохон асуудалнуудые табина. М. С. Горбачевой элидхэлэй, нэмэлтэ элидхэлнүүдэй, хэлэгдэһэн үгэнүүдэй али бүхы асуудалнууд гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдэнэ. Жэшээнь, урда тээнь А. И. Колгановай табиһан асуудалда олонхид тэхэрин бусаба: Мүнөө РКП-гэй Верховно органуудые байгуулха шухала гү, али нүлөө ехэтэй коммунис политика зохёон бэелүүлхын тула съезд болгогдоһон партийна хуралдаанай бүхы хүсые хэрэглэлтэй гү? Үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үедэ иимэрхүү асуудалнууд улам олоор табигдаһан байгаа.

Россин Коммунис парти байгуулха шухала гэжэ тэмдэглээд, КПСС-ые бэхижүүлхэ, тэрэнэй зэргэнүүдые нэгэдүүлхэ гээшэ Россин Компартиин гол зорилгонуудай нэгэнниинь болоно гэжэ Кировскэ областиин Дзержинскиин нэрэмжэтэ колхозой парткомой секретарь **Л. Н. Ищук** хэлэбэ. Энээнэй тулада зохёохы ёһоор хүдэлхэ, нүхэр ёһоор нэгэ нэгэеэ дэмжэхэ хэрэгтэй.

Эхин организаци РКП-гэй үндэһэ һууринь болоно. Тиимэһээ үгэ хэлэгшэ партийна эхин организациин асуудалнуудта онсо анхаралаа хандуулжа, тэрэнэй ажал ябуулгые бүхы талаһаань хаража үзэһэн байгаа. Территориально-үйлэдбэриин гол ёһоор РКП-е байгуулха шухала гэжэ парткомой секретарь өөрынгөө ажахын жэшээ дээрэ харуулаа.

Заводуудһаа, барилгануудһаа, фермэнүүдһээ бидэнэй гаража ошоходо, манай һуурие хэн эзэлхэб гэһэн асуудал табяад, бусад партинуудай хүнүүдтэ һуурияа сүлөөлжэ үгэхэ болохобди гэжэ өөрһөө харюусаа.

Мүнөө үедэ үзэл сурталай хүдэлмэри РКП-гэй ажал ябуулгын гол шэглэл болохо зэргэтэй. Энэ талаар горитой гээгдэлдэ ороо́бди гэжэ хэлэгдээ. Ендэр дээрэһээ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь В. А. Медведевтэ хандажа, хэрбээ Москвада, Арбадта боложо байһан үйлэ хэрэгүүдэй хүдөө нютагуудта боложо байгаа һаань, ороной хүнүүд үлэн хооһон байха һэн гэжэ тэрэ хэлэбэ. Үзэл сурталай хүдэлмэрие һула табиһан хүнүүдһээ асууха хэрэгтэй гэжэ миниин һунгуулиин округой коммунистнууд тоолоно. Үзэл сурталай хүдэлмэри эрхилэг партиин ЦК-гай Политбюрогой гэшүүнэй тоосоое КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ шагнаха шухала гэжэ парткомой секретарь тоолоно.

Залуушуултай ябуулагдаха хүдэлмэридэ, арадай эрдэм һуралсалай шанарые һайжаруулха, соёлой һалбариие хүгжөөхэ замуудта ехэ анхаралаа тэрэ хандуулаа.

Дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн орохо правительствын гол хараа бодол тушаа хүдөөгэй ажалшадай һанаагаа зобожо байһаниинь ендэр дээрэһээ элеэр зэдэлээ. Делегадууд-аграрнигуудай бүлэгэй бэлдэһэн хүдөө нютагуудтахи байдал тухай резолюциие съезд дээрэ баталан абахые коммунистнууд - колхознигуудай түлөөлэгшэ дурадхаба.

Партиин политическэ ба ажахын зорилгонуудай ниитэ нэгэн байһан тухай КПСС-эй Яхадай обкомой нэгэдэхи секретарь **Ю. Н. Прокопьев** хэлэбэ. Россин Компарти байгуулха шухала гэһэн бодол автономито республикын коммунистнууд үни хада хэлээ һэн гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Теэд ЦК-гай Пленумүүдэй нэгэндэ КПСС-эй ЦК-гай Россин бюро байгуулха тухай дутуу ядуу шиидхэбэри абтажа, олохон коммунистнуудые голхоруулһан байгаа гэжэ үгэ хэлэгшэ ажаглаба. Иимэ зургаан бэеэ даагаад Россин Федерациин шухала асуудалнуудые шиидхэжэ шадаха гэһэн этигэл найдал бодото дээрээ харюулагдаагүй.

Социально - политическэ орёо хэрэгүүдые хүгжөөхэ холын хараата шэглэл үгы байгаа, шиидхэхээр болоһон асуудалые удаанаар, дан үлүүсэ болгоомжотойгоор шиидхэгдээ гэжэ тэрэ үргэлжэлүүлбэ. Парти юундэ үйлэ хэрэгүүдһээ гээгдэнэб гэжэ хэлэхэдээ, теоретическэ бэлэдхэлгүйгөөр хубилган шэнэдхэлгые бэелүүлжэ эхилээбди гэбэ. Сталинай үеын ба хүгжэлтын тогтоошоһон жэлнүүдэй үнгэрһэн юумые буруушаахадаа, өөрынгөө нангин зүйлнүүдые буруушаажа эхилээбди. Теэд тэрээнгүйгөөр, нангин үг зорилгонуудгүйгөөр обществодо ерээдүй байхагүй бшуу.

Партийна организацинуудта эмхидхэлэй ба ойлгуулламжын хүдэлмэриин һулаар ябуулагдадаг болоһониинь партиин нэрэ хүндын доошолһон ябадалай нүгөөдэ шалтагаан болоно гэжэ тэрэ хэлэбэ. Нютагай партийна органууд ехэ зэмэтэй гэжэ бидэндэ хэлэдэг. Энэньшье зүб. Теэд КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой ба секретариадай, ЦК-гай аппарадай хүдэлмэриин онол органууд ехэ зэмэтэй гээшэ. Тэрэнэй һанамжаар, согсолхо ба залан хүтэлбэрилхэ хүдэлмэри ёһотоор ябуулагданагүй.

КПСС-эй Уставай проектын зарим асуудалнуудта үгэ хэлэгшэ тогтожо, хэдэ хэдэн дурадхалнуудые оруулаа. Федерацида автономито республикануудай эзэлхэ һуури тухай хэлээд, тэдэнэртэ бэеэ даанхай Совет Социалис Республикануудай эрхэ уялга үгтэхэ ёһотой гэжэ тэмдэглэбэ.

...датна комиссиин түрүүлэгшэ Г. М. ХОДЫРЕВОЙ элидхэл

лолдо нэгэн дүүгээр һүрэжэ ерэбэбди. Тиихэдэ иимэ һанамжанууд анхаралда абтаба.

Нэгэдэхинь, иимэрхүү түүхэтэ ушарай тохёолдолго. 1912 оной январь һарада иимэ ушар болоһон юм. Тэрэ Бүхэроссин партийна зургаадахи конференциин хүдэлмэритэй холбоотой. Тиихэдэ хэдэн ушар шалтагаануудай үндэһөөр конференциин хуули ёһотой байлга, эрхэ түлөөлэлгэ тухай асуудал мүн лэ табигдаа һэн. В. И. Ленинэй хэһэн элидхэл соо энэ асуудал зорюута хаража үзэгдэһэн байгаа. Конференциие партиин Верховно орган болгожо хубилгаха шухала, мүн аргатай байһан тухай тэрэ батаар үндэһэлөө һэн. Иимэ алхамай политическэ талаараа таарамжатай, шухала удха шанартай байһан тухай хэлэгдэһэн баримтанууд, мүн тиихэдэ Россида бии байһан бүхы шахуу партийна организацинуудай конференци дээрэ түлөөлэгдэһэн ушар баримта шиидхэхы удха шанартай. Конференци эдэ ушар баримтануудые мэдэрээд, Россин партийна хүсэнүүдэй Верховно орган болгогдожо хубилгагдаха дүүрэн эрхэтэй гэжэ тоологдоо һэн.

Тиигэжэ манай парти дотор конференциие үргэн ехэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэйгээр Верховно орган болгожо хубилгаха гэһэн зорилго түрүүшынхеэ табигдажа байна бэшэ. Энэнь тиимэл замаар дабшаха гэһэн моральна эрхэ маанадта олгоно. Угайдхадаа, бодото политическэ байдал Россин Компартиие эмхидхэлэй талаарнь хойшолуулашагүйгөөр эмхидхэн байгуулха шухала гэжэ тоолоно. Энэ талаар конференциин делегадуудай хэлэһэн үгэнүүд соо тодо хурса, гүнзэгы удхатай баримтанууд найруулагдаа.

РСФСР-эй газар дээрэ байдаг КПСС-эй олонхи организацинууд суглаанууд болон конференцинүүд дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Россин Компартиие байгуулха дурадхалнуудые оруулаа һэн. Энээнэй тула КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудта зохихо эрхэ түлөөлэлгэнүүдые олгоһон байгаа. Тиигэжэ конференцидэ Россин партийна съездын эрхэнүүдые олгохо тухай асуудал эндэ бодото дээрээ шиидхэгдэһэн байгаа бшуу.

Эсэстээ конференциин делегадуудай РСФСР-эй бүхы хизаарай ба областной партийна организацинуудые түлөөлжэ байһан ушар, КПСС-эй ЦК-гай тодорхойлһон ёһо гуримтай тааралдуулагдажа, эрхэ түлөөлэлгын ниитэ нэгэн гуримай ёһоор һунгагдаһан ушарынь шухала удха шанартай.

Манай аха дүү союзна республиканудай Компартинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй конференциин хүдэлмэридэ хабаадажа байһаниинь шухала.

Эдэ бүгэдэ энэ Россин партийна конференциие Россин Компартиин бүрин эрхэтэ съезд болгожо хубилгаха, энээн тушаа зохихо тогтоол баталан абаха дүүрэн эрхэ олгоно гэжэ тоолонобди.

Мүнөө конференциин делегадууд тухай. ЦК-гай мартын (1990 он) Пленумэй баталһан «КПСС-эй XXVIII съездэдэ делегадуудые һунгаха тухай дүримтэй» тааралдуулан зохилдуулжа, нэгэ мандадтай гү, али олон мандадтай партийна округуудта үргэн ехэ демократическа үндэһэ һуури дээрэ тэдэниие һунгалга үнгэргэгдэһэн байгаа.

Али бүхы ушарта съездэдэ дэбжүүлэгдэһэн делегадуудые һунгалга, кандидадуудые зүбшэн хэлсэлгэ партийна эхин организацинуудта нюуса бэшээр үнгэргэгдөө. Ажалша коллективүүдэй, олониитын һанамжанууд гол түлэб хараада абтадаг байгаа. Хэдэн кандидатурын үндэһэ һуури дээрэ, хэдэн платформонуудай, хараа бодолнуудай алинайнь үлүү һайн байһые элирүүлэлгын оршон байдалда үнгэрбэ. РСФСР-эй партийна организацинуудһаа КПСС-эй XXVIII съездэдэ дэбжүүлэгдэһэн делегадуудай Россин партийна конференци дээрэ түлөөлхыень дурадхаһан һанамжануудые ЦК-гай мартын Пленумэй дэмжэһэниинь тон шухала удха шанартай юм. Тиигэжэ Россин болохоёо байһан партийна конференциие хараада абажа, Россин партийна организацинуудта кандидадууд дэбжүүлэгдэһэн, тэдэнэр һунгагдаһан байгаа. Һунгагдаһан делегадуудта үгтэһэн захяа заабаринууд таарамжатай зохидоор найруулагдаба.

Иимэ хандаса парти болон общество дотор ехээр һайшаагдаа, арад зоной политическэ эдэбхи үүсхэлые дээшэлүүлхэ арга олгоо. Ехэнхидээ кандидатура бүхэн орёо хурсаар, залан сэхээр зүбшэн хэлсэгдэдэг байба. Коммунистнуудай ехэ һонирхол, эдэбхи үүсхэл, партиин хэрэгүүдтэ, болохоёо байгаа КПСС-эй XXVIII съездын, Россин партийна конференциин шиидхэбэринүүдтэ партийнабэшэ нүхэдэй ехээр һонирхожо байһаниинь элеэр харагдана.

Делегадуудые һунгалга партийна органуудта, бүхы партийна кадрнуудта ёһотой һургуули, элдэб хараа бодолой, платформонуудые зэргэсүүлэн хаража үзэлгын эрхэ байдалда хүдэлхэ аргатай байлгын ехэ шалгалта болобо.

Нүхэдүүд! Россин Федерациин бүхы хизаарай болон областной партийна организацинуудта делегадуудые һунгалга баталагдаһан дүримэй ёһоор, КПСС-эй Центральна Комитедэй тогтооһон хэм хэмжээнүүдэй үндэһөөр үнгэргэгдэһэн байгаа: партиин 4 мянган гэшүүнһээ — 1 делегат. Дүн хамта РСФСР-эй партийна организацинуудта XXVIII съездын, эгээл тиимэһээ конференциин делегадуудаар 2768 хүн һунгагдаһан байгаа. Нэгэ мандадтай округуудта — 2020, харин олон мандадтай округуудта — 257, хизаарай болон областной конференцинүүдтэ 491 делегат һунгагдаа.

Конференциин делегадуудай диилэнхи олонхинь хэдэн кандидатурын үндэһэ һуури дээрэ һунгагдаһан байха юм.

Мандатна комисси бүхы делегадуудай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые шалгаад, үнэнтэ гэжэ тоолоо.

Москвагай партийна организацинуудые 278 хүн, Ленинградай —147, Московско областиин —126, Краснодарска хизаарай —81, Ростовско областиин —80, Свердловско —66, Горьковско —64 хүн, түлөөлнэ.

Конференциин делегадуудай бүридэлдэ хүдэлмэришэн ангиин, колхозно таряашадай, совет интеллигенциин түлөөлэгшэд, эхэнэрнүүд, залуушуул, партиин ба ажалай ветерануул бии.

Делегадуудай дунда промышленностиин, барилгын, транспортын ба хэлхеэ холбооной 577 хүдэлмэрилэгшэ гэхэ гү, али 20,8 процент, хүдөө ажахын 235 хүдэлмэрилэгшэ гэхэ гү, али 8,5 процент болоно. 264 хүдэлмэришэд ба тэдээндэ адлидхагдаһан бүлэг хүдэлмэрилэгшэд гэхэ гү, али 9,5 процент, 118 колхозник гэхэ гү, али 4,3 процент конференцидэ һунгагданхай. Энэнь РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын бүридэлдэ тэдэнэй түлөөлэгдэһэнһөө тус тустаа 3,5 ба 3,7 процент ехэ болоно. Тиигэбэшье гүрэнэй ба партийна түлөөлэлгэтэ зургаануудта хүдэлмэришэдэй болон таряашадай хабаадалгын бирагүй боложо байһан һүүлэй үеын шэглэл делегадуудые һунгаха үедэшье зайсуулагдаагүй гэжэ комисси тоолоно. Партийна организацинуудай эдэбхи үүсхэлгүй байһан, һунгалтын урдахи тэмсэлдэ партийна комитедүүдэй зүгһөө жиирэй хүдэлмэрилэгшэдтэ туһаламжын хангалтагүйгөөр үзүүлэгдэһэн дээрэһээ манай конференцидэ хүдэлмэришэд ба таряашадай ёһотой һуурияа эзэлхэдэнь һаад болоо гэжэ һанагдана. Һунгалтын урдахи бусад кампанинуудай үедэшье иимэ асуудалтай ушарһан байгаабди. Шэнэ эрхэ байдалда партийна организацинуудай ажал ябуулгын энэ талада ехэ анхарал хандуулха хэрэгтэй гээшэ ха.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда делегадуудай мандадуудай түлөө һунгалтын урдахи тэмсэлдэ хабдаһан, өөһэдынгөө партийна организацинуудта нэрэтэй түрэтэй 200 коммунистнууд-хүдэлмэришэд болон жиирэй колхознигуудые Россин партконференцидэ нэмэжэ урибал, зүб болохо гэжэ КПСС-эй ЦК ба Россин бюро тоолоо гээшэ ха. Тус конференцидэ уригдаһан нүхэдтэ шиидхэхы дуугаа үгэхэ эрхэ олгожо болохо гэжэ мандатна комисси тоолоно.

Предприятинуудай, нэгэдэлнүүдэй, конструкторска бюронуудай, барилгын трестнүүдэй ба управленинүүдэй, транспортын эмхи зургаануудай 210 хүтэлбэрилэгшэд, колхозуудай 75 түрүүлэгшэ, совхозуудай, племзаводуудай ба шубуунай фабриканудай, хамтын предприятинуудай 60 директор конференциин делегадууд болоно.

Эрдэм ухаанай ба зохёохы ажалтанай интеллигенциин 245 түлөөлэгшэ, тэрэ тоодо соёлой ба искусствын 129 ажал ябуулагша конференциин делегадуудай дунда бии.

Олониитын һанамжа бүрилдүүлгэдэ, демократи ба олондо мэдээсэлгые хүгжөөлгэдэ манай хэблэлэй, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг бүхы хэрэгсэлнүүдэй үүргэ айхабтар ехэ гээшэ. Тус конференцидэ 34 хүдэлмэрилэгшэ тэдэниие түлөөлнэ.

Хубилган шэнэдхэлгын мүнөөнэй шатада партиин хараалһан хараа шугамые бэелүүлхын түлөө бүхы шатын партийна кадрнуудай харюусалга эрид дээшэлээ. Хүтэлбэриин политическэ онол органуудые хэрэглэхэ, демократиин эрхэ байдалда ажаллажа шадаха, ниитын-политическэ элдэб хүдэлөөнүүдэй дундаһа найдамтай партнернуудые бэдэржэ олохо, гансашье үйлэдбэри дээрэ бэшэ, мүн ажаһуудаг газарнуудта арад зоной дунда саг үргэлжэ хүдэлмэри ябуулха гээшэ мүнөөдэр тэдэнэртэ айхабтар шухала. Һүүлэй үедэ республикын партийна кадрнууд хараа байса шэнэдхэгдэһэн, партиин хэрэгэй түлөө һанаагаа зободог эдэбхи үүсхэлтэй, ажалша, ехэ юумэ мэдэхэ хүдэлмэрилэгшэд нэмэһэн байна.

Конференцидэ 1171 партийна хүдэлмэрилэгшэ һунгагдаа гэхэ гү, али энэнь делегадуудай ниитэ тоогой 42,3 процент болоно. Партийна эхин организацинуудай 339 секретарь, партиин хүдөөгэй райкомуудай 250 секретарь, партиин окружкомуудай, горкомуудай, райкомуудай 421 секретарь, партиин крайкомуудай, обкомуудай 97 секретарь тэдэнэй дунда тоологдоно. КПСС-эй ЦК-гай секретарьнар, Политбюрогой гэшүүд ба гэшүүндэ кандидадууд баһал һунгагданхай.

Партийна хүдэлмэрилэгшэдэй диилэнхи олонхинь үйлэдбэриин ехэ һургуули гараһан, аппарадайхид гэһэн муу үгөөр тэдэниие яашье нэрлэжэ болохогүй гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Социалис обществые шэнэдхэхэ, демократи үргэдхэхэ үндэһэн зорилгонуудые шиидхэхэ зайлашагүй эрхэ нүхэсэл гэбэл, арадай депутадуудай Советүүдтэ дүүрэн засаг хангаха, харьяата газар дээрэнь тэдэнэй үүргые ба этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые дүүрэнээр һэргээхэ хэрэгтэй. Олон партиин оршон байлгын эрхэ байдалда Советүүдэй бүридэлдэ коммунистнуудай үүргэ, эдэ зургаануудта партиин политикые бэелүүлхэ талаар тэдэнэй ажал ябуулгын үүргэ ехээр дээшэлээ. 305 совет хүдэлмэрилэгшэ конференциин делегадууд болоно гэхэ гү, али 11 процент болоно. Тэдэнэй тоодо СССР-эй Верховно Соведэй 10 гэшүүн, автономито республиканудай, хизаарнуудай Верховно Советүүдэй, арадай депутадуудай областной Советүүдэй 20 түрүүлэгшэ, арадай депутадуудай окружной, городской, районно Советүүдэй 49 түрүүлэгшэ тэдэнэй тоодо бии. Конференциин делегадуудай ниитэ тоогой 113 хүниинь СССР-эй арадай депутадууд, 126— Россин Федерациин, 102— автономито республиканудай, 1387— арадай депутадуудай нютагай Советүүдэй депутадууд болоно. Манай һанахада, энэнь һунгагшадай дунда партиин яһала ехэ нэрэ хүндэтэй байһан тухай элеэр гэршэлнэ.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда хүнэй аша туһада энэрхы һайхан зорилгонуудые шиидхэхэ талаар хүсэлэл оролдолгонуудаа нэгэдүүлдэг едли эрхэтэй партнернууд гэжэ тооложо, манай обществын политическэ байгуулалтада ородог ниитын эмхинүүдтэй харилсаануудаа КПСС шэнээр тогтооно. Профсоюзай, комсомолой, ниитын зургаануудай, ниитын бусад эмхинүүдэй 31 хүдэлмэрилэгшэ конференциин делегадуудаар һунгагдаа.

Манай Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй 183 түлөөлэгшэ конференциин хүдэлмэридэ хабаадана. Армиие буруушааһан ябадалай үргэдэжэ, армиин ба зэбсэг хэрэгсэлнүүдэй тооё хорооохо уряануудай зэдэлжэ байһан бэлэн бэшэ эрхэ байдалда тэдэнэр оронойнгоо оборонно хаба шадалые үндэр хэмжээндэ хангадаг байна.

Манай ажабайдалай бүхы талануудые социалис ёһоор шэнэдхэхэ хүнгэн бэшэ хүдэлмэридэ совет эхэнэрнүүд эдэбхитэйгээр хабаададаг. Конференциин делегадуудай дунда 173 эхэнэр тоологдоно. Энэнь делегадуудай ниитэ тоогой 6,3 процент болоно. Россин Федерацида тэдэнэй дүүргэдэг үүргэдэ иимэ ябадал огто тааранагүй. Комиссиин гэшүүдэй һанамжын ёһоор, партийна комитедүүдэй ба партийна организацинуудай хүдэлмэридэ энэ талаар горитой дутуу дунданууд байна гээшэ.

Росси ба коммунистнуудынь агууехэ социалис Союзай, манай ороной бүхы арадуудай нэгэдүүлхы интернациональна хүсэн хододоо байһан. Энэ конференцидэ 47 үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд делегадуудай тоодо хүдэлнэ.

Элдэб үеын коммунистнууд конференцидэ һунгагданхай. 30 хүрэтэр наһанай делегадууд 1,3 процент, 31-һээ 40 хүрэтэр наһанай делегадууд 27 процент, 41-һээ 50 хүрэтэр — 43 процент, 51-һээ 60 хүрэтэр наһанай — 26 процент, 60-һаа дээшэ наһанай 2,6 процент болоно.

Партийна стажай талаар делегадууд иигэжэ хубаарилагдана: 1941 онһоо 1945 он хүрэтэр гэхэ гү, али Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ партида орогшод 20 хүн, 1946 онһоо 1965 он хүрэтэр — 3,1 процент, 1965 онһоо 1985 он хүрэтэр— 68,7 процент болоно. Делегадуудай 2,1 процент КПСС-эй XXVII съездын һүүлээр партида ороһон байгаа.

Делегадуудай 98 гаран процентнь дээдэ, хүсэд дүүргэгдээгүй дээдэ ба дунда эрдэмтэй.

Дайшалхы ба ажалай габьяануудай түлөө делегадуудай 62 шахуу процентнь орден ба медальнуудаар шагнагданхай. 10 хүн Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй, 31 хүн Социалис Ажалай Герой, 62 делегат Ленинскэ ба Гүрэнэй шангуудай лауреат.

Нүхэдүүд! Россин Федерациин партийна организацинуудай хараа шугамые, республикын коммунистнуудай, ажалшадай ажабайдалай ба ажал ябуулгын бүхы талануудта боложо байһан зүрилдөөтэй ба орёо хүшэр хэрэгүүдые манай конференциин делегадуудай бүридэл ба хүдэлмэриин ябаса харуулна гээшэ. Россин арадуудай аша туһые дайрадаг үндэһэн шухала асуудалнуудаар тодорхой хараа шугамуудые хараалха, КПСС-эй бүридэлдэ республиканска партийна организаци байгуулгада ба хүгжөөлгэдэ туһалха тодорхой хэрэгүүдые бүтээхэ бээз гэжэ бидэнэрһээ, конференциин делегадуудһаа партиин ба социализмын хуби заяан тушаа һанаагаа зободог бүхы хүнүүд хүлеэнэ.

АРАДАЙ ТҮҮХЭ ҮРГЭЛЖЭЛҺӨӨР

тад буруу хэрэг үүсхэһэн юм.

Хүн бүхэн түрэһэн арад, түрэл нютаг тухайгаа ходо бодомжолжо ябадаг гээшэ. Тиихэдээ арадайнгаа урдын түүхээр һонирходог байһаниинь гайхалгүй. Үни холынгоо түүхэ тухай арад бүхэн тодорхой мэдээнүүдые олоор мэдэжэ абаха гэжэ оролдодог. Олон юумэнэй мартагдаһан дээрэһээ саашань бодомжолхо, тухайлха ушарнууд үзэгдэдэг юм. Иигэжэ үльгэр домогууд түрэдэг байна.

Минии түрэһэн буряад арад тухай, тэрэнэй түүхэ тухай тобшо мэдээнүүдшье бии, үльгэр домогуудшье нэмэгдэжэ зохёогдожой. Жэшээлбэл, иимэ домог.

Манжа хаанай богоол болонхоор,ород хаанай зараса болоё гэлсээд, нэгэ бүлэг монгол угсаатан хойшоо нүүжэ, Байгалые тойроод байрлаһан юм. Тэдэнэй шиидхэбэриие бусад монголшууд буруушааһандаа «таанад буруут» гэһэн юм ха. Хожомынь «буруу» гэһэн үгэ «буряад» боложо хубилшаһан гэхэ.

Монгол угсаатан эрхэ сүлөөдэ дуратай һэн. Сүлөө байдалай түлөө, газар уһаяа бэлшээриеэ буляалдажа, өөһэд хоорондоо можо болон хубаараад, хёморолдодог, тэмсэдэг байгаа. Энээнһээ боложо, хитад, манжа,ород хаашуул тэдэнэй дунда «яһа хаяжа», нэгыень нүгөөдэдэнь сохюулдаг һэн. Иигэжэ агууехэ монгол арад таһара, таһараар хизааргүй уужам газарта тараашаһан түүхэтэй.

Һүүлэй хэдэн үеын буряадууд сооһоо түрэл хэлээ мэдэхэ зониие хургаа даража тоолохоор шахуу болошонхой. Харин «бүдүүлиг харанхы» сагта ажаһууһан үбгэ эсэгэнэрэймнай олонхидынь үзэг бэшэг мэдэдэг байгаа бшуу. 700 гаран жэлэй урда бэшэг зохёоһон монгол шуудай таһардаһан болохо буряадууд 1930-аад онуудта хэды олон түүхэтэ үнэ сэнтэй номуудаа, үльгэр домогуудаа, соёл гэгээрэлдэ хабаатай бүхы бэшэмэл, хэмэл зүйлнүүдээ хайрагамгүйгөөр шатааж, эрдэмтэдээ, интеллигенциингээ олон түлөөлэгшэдые «арадай дайсад» гээд буудажа алаа, сүлөө.

Харанхы балар үе саг эхилжэ, түүхэ соёлоо, хэлээ доромжолхо ябадал үлүү гаража, эдэ бүгэдэдөө тон дуратай, шүтэн шудалдаг, хүгжөөдэг байһан манай гайхамшагта хүбүүд Цэбээн Жамцарано, Элбэг-Доржо Ринчино, Базар Барадин болон бусад «нэрмай монгол үзэлтэн» (пэнмонголизм) гүүлэгдээд, хэрээгы муухайгаар хюдагдаһаниинь нюуса бэшэ болоо. Эдэ муухай ябадалнууд манай буряад арадта хүндэ сохилто боложо, соёлоо, хэлээ хүгжөөхэ хэрэгтэмнай айхабтар ехэ һаад ушаруулагдаа. Энээнһээ уламжалан, «нангин», мүнхэ» гэһэн ойлгосо үгы хэгдэжэ, хулгай худал дэлгэрээд, билдагуушалха, архидаха, байгаалиингаа баялигые хайрагамгүйгөөр хюдаха ябадалнууд үзэгдөө һэн.

Дахинаа түүхэдэ хандая. Сталинай хэһэн аймшагтай алдуунуудай һүүлээр үшөө хэдэн горитой алдуу гаргагдаһан байгаа. 50-яад онуудай эхеэр Н. С. Хрущев Пекин морилжо, Мао Цзэдунтай Монголой асуудал хаража үзөө һэн. Тиихэдэнь һаад хэһэн зүйл гэхэдэ, Хитадай бүридэлдэ Үбэр-Монгол, харин СССР-эй бүридэлдэ Буряад-Монгол байба бшуу. Н. С. Хрущев һөөргөө бусаһаар, Буряад-Монгол гэһэн нэрын хоёрдохи хахадыень хэнтэйшье хэлсэнгүй абажа хаяа юм.

Хожомынь, 70-аад онуудай эхеэр Л. И. Брежневэй зонхилхо үедэ буряад хэлэмнай һургуулинуудта үзэгдэхэеэ болиһон байгаа гүб даа. Эдэ бүхы он жэлнүүд соогуур болбосорон гараһан эрдэмтэд үсөөн бэшэ. Хатуу жэлнүүдэй үедэ буряад соёл, хэлээ аршалхаяа һэдээгүй тэдэнэр мүнөө болохолоор, арадайнгаа соёл болбосоролой «этигэмжэтэ нюурнууд» болохо һанаатай ха.

Һалхинай үлеэһэн тэшэ найгалзадаг эдэ эрдэмтэдэй үнэн нюур шарай ямар бэ? Зүгөөр иимэ эрдэмтэд бэшэ, харин арад зон өөрынгөө түүхые хэдэг, соёл, хэлээ зохёодог, хүгжөөдэг, наринаар сахижа ябадаг! Иигэжэ бодомжолходо, досоо баяр түрэнэ. Буряад арадай гайхамшагта түүхэ, соёл болбосорол, хэлэн улам саашаа хүгжэһөөр лэ.

Д. ЦЫРЕНДАГБАЕВ,
сэрэгэй алба хаагша.

Соёлой hонин

МАНАЙ АЙЛШАН—«ЯРУУНА» АНСАМБЛЬ

hаяхан Бархан нютагтамнай аяар холын Яруунын районhоо «Ярууна» гэжэ үндэр нэрэ солотой дуу, хатарай hайн дуратанай ансамбль айлшалан ерэжэ, соёлой байшангай харалгын зал соо олон зоной урда оюун бэлиг шадабаряа харуулба. Гоё hайхан дуунуудород болон буряад хэлэнүүд дээрэ урин гоёор зэдэлжэ, олоной анхарал ехээр татаба. Илангаяа уян нугархай, хурдан хатарнуудынь гоё байгаа. Артистнар манай районой хүдөө нютагуудаар ябажа, уран бэлиг, урма зоригтой дуунуудаа, хатарнуудаа бүхы шадабаряа зорюулан харуулха хүсэлэнтэй. Энэ дуу, хатарай ансамблиин уран hайханай хүтэлбэрилэгшэ, бэлигтэй дуушан, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» ордено Л. Черепанова илангаяа ехэ габьяатай.

«Ярууна» ансамблиин гоё hайхан концерт хараад байхадаа, манай райондо баhал иимэ ансамбль бии болгоо haa, ямар hайн hэн бэлэй гэжэ hанагдаба. Баргажанай голдо дууша солотой, оюун бэлигтэй хүбүүд, басагад байхал hэн. Тиимэhээ иимэ hайн дуратанай дуу, хатарай ансамбль оюун бэлигтэнэй аша туhаар бии болгохо үндэhэн бии гээшэ.

«Ярууна» ансамблиин гэшүүд бултадаа хүдөө ажахын ажалшад юм. Тэдэнэрэй дунда тракгористнууд, жолоошод, малшад, хонишод, хүдөөгэй интеллигенци бии. «Дахин уулзатараа баяртай»,— гээд хахасабабди. Уран бэлигтэйшүүлэй «Ярууна» ансамбльда Барханай сомоной Соведэй, колхозой правлени болон парткомой, бүхы колхознигуудай зүгhөө, Бархэнай арадай депутадуудай сомоной Соведэй түрүүлэгшын орлогшо Ц. Ш. Чимитцыренов баяр баясхалан хүргөөд, оюун бэлигтэй дуушад болон хатаршадта Хүндэлэлэй грамотануудые барюулба.

Б. ДОНДУПОВ.

БЭЛИГТЭЙ БАСАГАН

Москваhаа Буряадай Соёлой министерствэдэ июнь hарын эхеэр баяртай мэдээсэл ерээ hэн. Хэжэнгын районой Загаhата hууринай хүгжэмэй hургуулиин чаанза дээрэ наададаг табадахи классай hурагша Дарима Потеева арадай инструментнүүдэй Бүхэроссин конкурсдо хабаадажа, лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэhэн эрхим үхибүүдэй тоодо оролсон, Союзуудай байшандахи колонно зал соо болоhон hүүлшын концертдэ наадахаяа уригдаhан юм. Тиин өөрынгөө заалгадаг багша Цыденова Дунцэрэмэ Цыреновнатай хамта Москвагай гоё hайхан ордон соо сугларhан олон ондоо яhатан, зоной хэлуун баяр, альга ташалганда хүртэжэ ерэбэ.

Олон область, республикаhаа эрхим хүгжэмшэ үхибүүдэй суглархада, Осиповой нэрэмжэтэ ород арадай инструментнүүдэй оркестрэй ахамад дирижёр Н. Калинин түрүүтэй шанга жюри hүүлшын концертдэ үхибүүдтэ нэгэ-нэгэ зүйл наадахыень зүбшөөhэн haa, Даримада А. Андреевэй «hара толорно», С. Ряузовай «Буряад хатар» хоёрые үндэр тайзан дээрэhээ гүйсэдхэхыень зүбшөөhэниинь ехэ сэгнэлтэ болоно. Энэ концертые телевидени буулгажа абаа. Концертын hүүлээр Дарима Бүхэроссин радиодо интервью үгэhэн байна.

Энэ жэлэй март hарын хуушаар республика соомнай болоhон буряад, ород арадай инструментнүүдэй ехэхэн конкурсдо Дарима Потеева лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөө бэлэй. Бүри түрүүн Хэжэнгынгээ райондо илажа гараhан байгаа. hүүлээрнь Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудhаа, Буряадай, Тувын республикануудhаа, Красноярска хизаарhаа Ангарск хотодо ерэгшэдэй зональна конкурсдо баhал лауреадай нэрэдэ хүртэжэ шадаа юм. Эдир хүгжэмшэ басаган өөрынгөө оролдолгоор ба hайн hургаал тэрээндэ үгэhэн багшынгаа заабаряар лэ иимэ ехэ амжалтануудые туйлаба гээшэ.

Дарима Потеева мүнөө хүгжэмэйнгөө hургуули дүүргээд, Улаан-Үдын хүгжэмэй училищада орохоёо бэлдэжэ байна. hайн тэгшээр шалгалтануудаа тушаажа, училищиин студент болохыень, саашадаа үшөө оло дахин шагнагшадаа баясуулдаг эрхим хүгжэмшэн болохыень хүсэебди.

А. ЛЫГДЕНОВ.

ИЛАНГАЯА ДУУНУУД hАЙШААГДАА

Закаменск хотын соёлой байшан соо Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай артистнар зүжэг ба концерт hаяхан харуулба. Түрүүн А. Кимэй «Хүхы шубуунай гуниглал» гэжэ зүжэг табигдаа hэн. Зүгөөр энэ зүжэг олондо балай hайшаагдаагүй гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Ушарынь гэхэдэ, оршуулгань hайн бэшэ шэнги. Зүжэгэй дүүрэхэдэ, зоной дунда эндэ тэндэ hулахан альга ташалган дуулдаа hэн. Зариман энэ зүжэгэй гол удхыень ойлгоошьегүй байжа болоо.

Концерт тухай хэлэхэдээ, зүжэгтөө орходоо тэрэ hайн байгаа гэхэ хэрэгтэй, Хүшэгэ нээгдэжэ, Буряадай АССР-эй габьята артист Д-Д. Бочиктоев, И. Цыбикжапов гэгшэд моринной соло ехэ гоёор түүрээн дуулаба. Эндэ Д-Д. Бочиктоев «Ярууна тухай дуу» уянгатуулан хангюурдаа. Мүн «Инаг дуранай харгы» болон бусад зүжэгүүдhээ дуунуудые hайханаар дуулажа, тэдэ нэрьемэ альга ташалганда хүртөө hэн. «Үглөө үшөө дахин дуулаарайгты» — гэhэн уряа абяаншье гарана. Суранзан Жаргалова хэдэн дуу гургалдай шэнги хонгёо хоолойгоор дуулажа, мүн лэ магтаалда хүртөө. Б-Д. Бидагаров монгол дуунуудые уянгатуулаа. Хоца Намсараевай «Хоёр хулгайшан» гэжэ шог рассказые артист А. Ермошкин хүхюутэйгээр уншаба. РСФСР-эй габьята артистка Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат Л. Дугарова Хоца Намсараевай «Тахуунай» гэжэ рассказ зохидоор хөөрэжэ, зониие баясуулаа hэн. Залуу артистнар Баярма, Эрдэни Жалцановтан, Эржена, Саян Жамбаловтан, Жаргал Гармажапов, Туяна Бальжанова гэгшэд hайханаар дуулажа, «Хүбүүнэй бэшэг», «Самурайнууд» гэhэн багахан сценкэнүүдые харуулжа, бүгэдые хүхеэбэ. Гадна ород хатар, француз драматург Ж. Мольерэй зүжэгhөө хэhэг харуулаа hэн. Эдэ бүгэдые хараад хүхилдэжэ, энеэлдэжэ, тэрэ үдэшые баяртайгаар үнгэргэбэбди.

С. ЦЫБЕНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

ФЕСТИВАЛЬ ҮНГЭРБЭ

Нарhатын «Хэрмэхэн» гэжэ урихан нэрэтэй хүүгэдэй саадта хухюун зугаатай фестиваль үнгэргэгдэбэ. Энэ hайндэрые хүүгэдhээ гадна ехэшүүл — түрэлхид, хүмүүжүүлэгшэд — бэлдэлсээ юм.

Саадай хүгжэмэй талаар хүтэлбэрилэгшэ Виктор Васильевич Байбородин сценари зохёогоод, багашуултай хамта элдэб яhатанай хатарнуудые бэлдэжэ, түрэлхидые баясуулба.

Фестиваль үнгэргэлгэдэ хүмүүжүүлэгшэд Е. А. Норбутовская, К. И. Кайгородова, Г. Ц. Цыбикова, В. Г. Дульская, В. З. Борисова, В. Г. Тыскеева, Н. С. Луговая, Д. Жамбалова гэгшэд, өөhэд өөhэдынгөө группануудта ехэ ажал хэhэн байна. Тэдэнэр үхибүүдээрээ тугхануудые, мүн СССР-эй арадуудай костюмуудые куклануудта тааруулан оёлсобо, буряадай hэеы гэр, ородой гэр гэхэ мэтэнүүдые бүтээбэ.

Харин ДРСУ-гай болон ОВД-гэй шефүүд мүн лэ өөhэдынгөө аргаар хубитаяа оруулжа, хүүгэдэй саадай наадэнай талмайда элhэ буулгаhан, дүүжэнгүүдыень заhабарилhан байна.

Д-Н. ХАЛХАРОВ,
манай штатнабэшэ корр.

Нютагайнгаа музейдэ туhалаял

Танай газетэдэ түрэл нютагай түүхэ, буряад яhатанай уг гарбал тухай hонирхолтой олон материалнууд гаража байдаг гээшэ. Түрэлхи хэлэ, үндэhэн ёhо заншалаа hэргээхэ гэhэн зүб шэглэл тэдээн соо баримталагдана.

Манай үетэн арадайнгаа ёhо заншал, түүхэ, уг гарбал, үльгэр, дуунуудые ёhоор мэдэхэгүй. hургуулидашье энээниие үзөөгүйбди. Сэхыень хэлэхэдэ, өөhэдөөшье hонирходоггүй байгаабди. Тиин hүүлэй үедэ буряад арадай хэлэ, соёлдо ехэ анхарал хандуулдаг болоhониинь hайшаалтай байна.

Хори гаран жэлэй саана бидэнэй дүүргэhэн hургуулидамнайшье hайн хубилалтанууд бии. Тэрэ Түнхэнэй районой Хойто-Гол hууринда оршодог юм. Энэмнай республикын үзэсхэлэн нютагуудай нэгэн болоно. Эндэ мэдээсэл-соёлой түб hонирхолтой хүдэлмэри hаяшагай ябуулжа захалаа. hургуулиин үхибүүд Монгол орондо ошожо ерээ, республиканска радио, телевидениин дамжуулгада хабаадалсаа. Багшанар болон энэ түбэй эдэбхитэд нютагтаа музей байгуулха үүсхэл гаргаа hэн.

Эшэгы гэрэй маягтайгаар найман ханатай байшан баригдаа, шэмэглэлэй хүдэлмэри ябуулагдана.

hургуулиин түүхын багша, манай классай хүтэлбэрилэгшэ байhан Елизавета Лопсоновна Шобонова музейн материалнуудые хэдэн жэл соо суглуулаа. hайн hанаатан, совхозой хүтэлбэрилэгшэд, соёлой институдhаа шефүүд тэрээндэ туhалаа, мүнөөшье туhална.

Совхоз музейдэ нэгэ хэды шэнээн мүнгэ үгэнхэй, нютагайхидшье мүнгэ үргэнэ. Эндэхи hургуули дүүргэhэн аад, Буряад ороной ондо ондоо нютагуудта hуудаг хүнүүдшье өөhэдынгөө хубита оруулха аргатай байгаа.

hургуулимнай ойн баяртаа бэлдэнэ. Уулзалгадаа ерээд, тосхонойнгоо хүн зоной уг гарбал, отог, эсэгэнүүд тухай бүри ехээр мэдэжэ абаха, революциин урдахи, hүүлээрхи үеын, хамтын ажахынуудые байгуулгын түүхые, бусадшье олон зүйлнүүдые өөhэдтөө шэнээр тайлбарилан ойлгохо аалам ди?

...Нүхэдүүд, сугтаа hураhан сасуутан! hайн hайхан хэрэг үүсхэhэн багшанараа, шударгы hэнэлтаниие дэмжэжэ, Туранай совхозой адресаар «Фонд музея» гэhэн тэмдэгтэйгээр өөhэдынгөө хуби нэмэри оруулаял!» — гэжэ манай hургуули дүүргэгшэдые уряалнабди.

1968 ондо hургуули дүүргэгшэдэй зүгhөө И. БИЛДУЕВ, Б. ДЫЛШЕЕВ, Б. СЫРЕНОВ — Улаан-Үдэhөө, В. МАНСУРОНОВА — Северобайкальскhаа, А. ШАЛБАНОВ — Түнхэнэй районой Зүүн-Холбоо hууринhаа.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—Залуушуулай хоорнуудай концерт. 10.15—Футболоор дэлхэйн чемпионат. Англиин ба Египедэй суглуулагдамал командануудд. 10.15—«Война»—6 серитэй уран hайханай фильм. 5-дахи сери. 12.30—«Илагшад». 13.30—Время (14.10 хүрэтэр). 17.50—Время. 18.00—Футболоор дэлхэйн чемпионат. Ирландиин ба Голландиин суглуулагдамал командануудд. 20.15—«Дуу hанажа аба». Ехэшүүлдэ ба үхибүүдтэ дамжуулга. 20.30—Мультфильм. 20.50—«Песни Тиссы». Хүгжэмтэ фильм. 21.05—Баримтата фильм. 21.50—«Война»—6 серитэй уран hайханай фильм. 5-дахи сери. 23.00—Время. 23.30—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 23.40—П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ уласхоорондын IX конкурсдо. 24.00—«Хаана, хэзээ юун болооб?». 00.45—«Хараа бодол». 02.15—Шэнэ hонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Футболоор дэлхэйн чемпионат. Урда Корейн ба Уругвайн суглуулагдамал командануудд. 10.15—«Долгая память»—үхибүүдтэ фильм. 11.20—Футболоор дэлхэйн чемпионат. Ирландиин ба Голландиин суглуулагдамал командануудд. УЛААН УДЭ. 19.00—«Ералаш». 19.10—«Халаан»—тележурнал (буряадаар). 19.45—Буряад ороной hонинууд. 20.45—Соносхолнууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15—Россин партийна конференци дээрэ.

АГУУ ИЛАЛТЫН 45 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

ХҮНДЭТЭЙ ХҮНҮҮДЭЙ НЭГ…

— Би Хойто-Голой Хүтэл гэжэ hууринда 1903 ондо түрэhэнби, эжы, абын 8 үхибүүд hэмди, 5 хүбүүн, 3 басаган. Абамнай ехэл уран гартай, түмэршэ дархан байhан юм, 1938 ондо хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, наhа бараа hэн. Тиихэдэ эжымнай миниие юhэ наhатайда наhа барашоо бэлэй. Ехэл оёдолшо байhан, урданай гутал, малгай, дэгэл ехэ сэбэрээр, урлаар оёдог hэн,— гээд бодолгото болон, ямар сагта түрэhэн, бага балшар наhан тухайгаа дайнай болон ажалай ветеран, нютагай хүндэтэй үбгэдэй нэгэн болохо Лопсон Намжалович Бильдуев яралгүйхэнөөр хөөрэжэ эхилээ hэн.

— 1926 ондо сэрэгэй hургуулида абтажа, hэлмэ гээшые яажа хэрэглэхэб гэжэ hуража эхилээ бэлэйб. Тиихэдэ винтовкоор буудаха гээшые яhала hайн мэдэхэ байгааб. Юундэб гэхэдэ, хара багаhаа ой модон соо байгаа хадаа агнажа hураhан байгааб, энэмни намда ехэ туhалаа hэн. 1928 оной гарахын урдахана манай морин сэрэгшэдые Хяагта хотодо абаашажа, hургуулияа саашань үргэлжэлүүлээд, Шэтэ хото ороо hэмди. Тэндэ hургуули, гэр байрануудые барябди, тиигэжэ 1928 оной үбэлэй хүйтэнэй эхилжэ байхада, Манжуур мордобобди. Морёор хоног соо ябажа, хүрэhөөр лэ хатуу шанга тулалдаанда ороо hэмди. Тиигээд 1929 ондо, Сагаалганай урдахана гэртээ бусажа ерээ hэм. Туранай сомонhоо би гансаараа ябажа ерээб. Нютагтаа ерэхэдэмни, колхоз байгуулагдажа, хамтын ажал ябуулжа эхилээ бэлэйбди. Айлhаа мал суглуулжа, хамаг зоной болгожо, анзаhа худалдажа абаад, багахан газараа хахалжа, хара таряа хаяжа, ургуулдаг болоо hэмди. Тэрэ үедэ байдалнай ехэл хүндэ, эдеэ хоол хоморшог байhан гээшэ. Тиигэбэшье ажал, хүдэлмэреэ ехэл hайн ябуулжа, яhала хүл дээрээ гаража бэйтарнай, 1941 оной ехэ дайн эхилжэ, 1942 онhоо 1945 он болотор дайнда ябажа ерээ hэм. Хэнэйшье мэдэhээр, аргагүй ехэ дайн болоо гээшэ, энээн тушаа олон юумэн бэшэгдэнхэй, хэлэгдэнхэй. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадалсажа, багахан хубитаяа оруулhандаа омогорходогби,— гэжэ Лопсон Намжалович хөөрөө hэн.

Түрэл hайхан нютагаа бусажа ерээд, Лопсон Намжалович хамсыгаа шуужа, колхоздоо ажаллажа эхилээ hэн.

1948 ондо Лопсон Намжалович Цэндэ-Аюша Дашиевна Доржиеватай айл бүлэ боложо, 2 басагатай, нэгэ хүбүүтэй болоhон байна. Үхибүүдынь мүнөө булта гэр бүлэтэй болонхой, юрэдөө, эдэ хоёрнай хамта 7 аша, зээнэртэй болонхой, үндэр наhандаа ехэ жаргал эдлэжэ hууха даңь hайхан даа.

— Зай, намайе хүлеэгты, би ханза соохоо юу хээ абаад ерэхэм,— гээд Цэндэ-Аюша Дашиевна хүнгэхэн ябадалаар газаа гараад ерэхэдээ, бүд соо оройhон юумэеэ гаргахадань, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ ажалдаа шалгарhанайнь түлөө Ц.-А. Доржиевада үгтэhэн 1943 оной февраль hарада болоhон хүдөө ажахын ажалшадай зүблөөнэй мандат, «Социалис хүдөө ажахын отличник» гэhэн СССР-эй Газар эрхилэлгын комиссариадай тэмдэг байба. Тиихэдэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай 40 жэлэй ойн медаляар шагнагдаhан магтаалтай. Үшөө…

Спорт — Спорт — Спорт — Спорт

ХҮСЭЛӨӨ БЭЕЛҮҮЛБЭ

Советскэ Союзай Герой Изот Антонович Вахаринай дурасхаалай шанда хүртэхын түлөө шатараар эхилhэн наадан түгэсхэлэйнгөө шатада хүрэбэ.

hүүлшын хоёр наадэнай урда тээ түрүүлжэ ябаhан Владимир Агафонов удаадахи уулзалгада Игорь Брылевые шүүхэдээ, дүн хамта 8,5 очкотой боложо, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

Зүүн Сибириин соёлой институдай студент Владимир Капитонов хэдэн жэлэй туршада hайнаар наададагшье haa, спортын мастерта кандидадай норматив дүүргэжэ ядадаг hэн. Харин мүнөө hүүлшын нааданда Агафоновые шүүхэдээ, хоёрдохи hуурида гаража шадаа. Тиигэжэ тэрэ 8 очко абажа, спортын мастерта кандидадай норматив дүүргэбэ.

Спортын наймадахи hургуулиин тренер, спортын мастерта кандидат Тимур Иванов, хэдэн удаа республикын чемпион ябаhан Игорь Брылев гэгшэд гурбадахи, дүрбэдэхи hууринуудые эзэлhэн байна.

• • •

Хоёрдохи бүлэгтэ наадагшадтай дундаhаа Эрдэм Пурбуев, Евгений Етобаев, Бато Дашиев гэгшэд түрүүшын гурбан hуури эзэлээ.

Л. ГАРМАЕВА,
мүрысөөнэй ахамад судья.

** Хүнгэн атлетикээр залуушуулай дунда «Трудовые резервы» бүлгэмэй Россин соведэй мүрысөөн Адлер хотодо болобо. Буряадай областной соведэй Олимпиадада бэлэдхэлэй түбэй тренер Сергей Разницынай hурагшад амжалтатайгаар мүрысөө.

Басагадай дундаhаа ороной чемпионка, Улаан-Үдын 6-дахи интернат hургуули дүүргэжэ байhан Ира Перунина 1500 болон 3000 метрэй зайнуудта илалта туйлаба. Энэ бүлгэмэй инструктор Анжела Семёнова 800 метрэй зайда 2 минута 14,9 секунда саг харуулжа, түрүү hуури эзэлээ. Улаан-Үдын 14-дэхи hургуули дүүргэhэн Лена Свириденко энэл зайда гурбадахи шанда хүртэбэ.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЫН hОНИ…

** hурагшадай дунда хүнгэн атлетикээр Зүүн Сибириин түмэр замай түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Эрхүүгэй «Труд» стадион дээрэ болобо.

Нютагаархиднай hайнаар мүрысөө. 65-дахи hургуулиин эдир хүнгэн атледүүд командаараа илаба. Улаан-Үдын 6-дахи интернат hургуулиин hурагшад 2-дохи, Эрхүүгэй 80-дахи hургуулиин hурагшад гурбадахи hууринуудые эзэлээ.

СССР-эй түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ шанда хүртэhэн Станислав Гераев 800 метрэй зайда 1 минута 58,6 секунда саг харуулжа, илалта туйлаа. 6-дахи интернат hургуулиин hурагша Юлия Ляпина 1500 метрэй зайда үнгэргэгдэhэн урилдаанда эрхимлэбэ.

** Хүнгэн атлетикээр кроссоор республикын түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн ЛВРЗ-гэй спортклубай Аршаан hууриндахи санын баазэ дээрэ болобо. Профсоюзэй спортын бүлгэмэй болон Сэлэнгын, районой командануд илалта туйлаhан байгаа.

1000 метрэй зайда 10-дахи hургуулиин hурагша Наташа Иваницкая 3 минута 17 секун…

БАГШАНАР МҮРЫСЭБЭ

Закаменск хотодо 4 районой (Захааминай, Зэдын, Хяагтын, Сэлэнгын) багшанар сугларжа, спартакиадын мүрысөө спортын табан зүйлөөр: буудалгаар, шатар, волейбол, баскетбол, теннис наадалгаар үнгэрбэ. Республикын спартакиадада хабаадаха эрхэдэ хүртэхын түлөө командаараа бүхы зүйлнүүдтэ эрхимээр наадажа, эгээл олон очко абаха хэрэгтэй байгаа. Мүрысөө үнгэргэhэн Захааминай районой багшанар hайн бэлэдхэлтэй байhан хадаа спортын 4 зүйлөөр нэгэдэхи hуури эзэлжэ, Улаан-Үдэдэ болохо республикын багшанарай спартакиадада хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ.

Шатараар үнгэргэгдэhэн нааданда Захааминай районой команда дүн хамта 9 очко абаhан байба. Сэлэнгын команда 2 -дохи hуури эзэлээ. hүбэлгэн бэрхээр наадажа ябаhан Сэлэнгын районой командын түлөөлэгшэ багша мүнөө пенсидэ гараhан К. Г. Бадмаева шиидхэхы hүүлшын наадэнда Закаменск хотын 2-дохи hургуулиин багша Роза Намжиловада яаха аргагүй шүүгдэхэ байба. Тиигэжэ Р. Б. Намжилова бүхы гурбан уулзалгадаа шүүжэ, эхэнэрнүүдэй дундаhаа нэгэдэхи hуури эзэлээ. Эрэшүүлэй дундаhаа Сэлэнгын, Захааминай районуудай багшанар Б. Ц. Бадмаев К. О. Цыренов хоёр түрүүшын хоёр hуури хубаалдаба.

Волейболоор үнгэргэгдэhэн…

Июниин киноафиша

САГАЙ ЭРИЛТЭДЭ ТААРАНХАЙ

Милициин хүдэлмэрилэгшэдэй ажал тухай үсөөн бэшэ фильмүүдые харадагшье haa, харин тэдэнэй гэр бүлэ соохи харилсаан, өөhэдынь үхибүүдэй хэр хүмүүжэлгэ абаhан гухай фильмүүд үсөөн гэхэ байнаб. Зүгөөр июнь hарын кинорепертуарта оруулагдаhан **«Авария»— дочь мента»** гэжэ фильм милициин хүдэлмэрилэгшэ ба тэрэнэй гарhаа алдагдаhан 16 наhатай басаган тухайнь хөөрэнэ.

Тус картиные найруулан табиhан мэдээжэ режиссёр Михаил Туманишвили элдэб фестиваалиин жюринүүдэй шанда хүртэhэн фильмүүдэй автор ха юм. Жэшээлхэдэ, «Одиночное плавание» гэжэ фильмнь Бүхэсоюзна XIX кинофестиваалиин шанда хүртөө hэн.

Ододой тоодо ороодүйшье haa, бэлиг шадабаряараа илгардаг актёр Владимир Ильин дээрэ нэрлэгдэhэн картинын гол геройн рольдо наадаhан байна. Харин басаганайнь ролиие актриса Оксана Арбузова гүйсэдхэнэ.

Энэ фильм харахые хүн бүхэндэ дурадханабди. Илангаяа ехэ боложо ябаhан басагатай түрэлхидтэ заабол хараха хэрэгтэй. Бүлэ доторой үе уеын харилсаан, 16-тай басаганай зан абари, эхэ — басаган, басаган — эсэгэ гэхэ мэтын асуудалнууд эндэ өөр өөрынхеэрээ шиидхэгдэнэ.

Фантастикын зүйлнүүдые оруулжа табигдаhан **«Идеальное преступление»** гэжэ фильм мүн лэ hонирхолтой байхаар хүлеэгдэнэ. Тэрэнэй үйлэ хэрэгынь манай орондо бэшэ, харин баруун оронуудай нэгэндэ болоно. Компьютер гээшэ эндэхи ажабайдалда гүнзэгыгөөр нэбтэрүүлэгдэнхэй. Үнгэржэ ерэхэдээ, гэмтэ нюурай гэмтэй гэмгүйень ЭВМ элирүүлдэг байна.

Тиигэбэшье hаань, хүниие алаагүй аад, алаhанда тоологдожо байhан нэгэ хүн өөрыгөө хамгаалха гэжэ бодоод, залуу адвокадhаа туhаламжа эрибэ. Найдал багатай энэ хэрэгые шиидхэхэ болоhон залуу мэргэжэлтэ мафиин муухай замда гарана...

Литвагай залуу киноактёр Ремигиус Сабулис, актриса Елена Проклова гэгшэд фильмын гол геройнуудай рольнуудта наадана.

ФРГ-гэй эгээл бэрхэ кинорежиссёрнуудай нэгэн Петер Фляйшман гэдэг Александр Довженкын нэрэмжэтэ киностудида (Украина) ерэжэ, ахэ дүүнэр Аркадий, Борис Стругацких гэгшэдэй научно-фантастикын романаар бэшэгдэhэн **«Трудно быть богом»** гэжэ нэрэтэй кинофильм табиhан байна. Манай дэлхэйhээ тэд ондоо юртэмсэдэ гайтай үйлэ хэрэгүүд үзэгдэнэ. Газар дэлхэй дээрэhээ ерэhэн профессоршье эндэнь бии. Тэрэнэй хойноhоо Газар дээрэhээ космическа станци адаглана.

Польшын эгээл мэдээжэ актёр, 1987 ондо «Фильм» журналай шанда хүртэhэн Эдвард Жентар гэдэг тус фильмын гол геройн роль гүйсэдхэнэ. Тэрээнhээ гадна совет актернууд Александр Филиппенко, Михаил Глузский, Андрей Болтнев, Регимантас Адомайтис гэгшэд хабаадана.

«Мосфильм» студида буулгагдаhан **«А был ли Каротин»** гэжэ үни бэлэн болоhон картина хүн зоной анхаралда 10 жэл соо табигдаагүй байгаа юм.

Гушаад онуудта болоhон үйлэ хэрэгүүдые харуулhан фильмүүдэй ямар шалтаганаар экранда гаргагдадаггүй байhаниие мэдэнэбди.

Гүрэнэй Аюулгүйе хамгаалдаг органуудай хүдэлмэрилэгшэдэй урда харюусалгатай зорилго табигдаба. Сэрэгэй заводhоо нюуса мэдээсэл фашис Германи руу эльгээгдэдэг болоо. Заводто хорожо байhан дайсанай тагнуулшанай мүртэ гараха гэhэн даабари совет тагнуулшан нүхэр Каротинда үгтөө. Коротин даалгабаряа дүүргэхын тула оролдожо ябаха үедөө хулеэгдээгүй элдэб ушаралта ябадалда ороно. Тиимэhээ фильм соо энеэдэ хүрэхөөр юумэн олон. Хэды энеэдэтэйшье hаань, тэрэниие комеди гэхын аргагүй юм. Юундэб гэхэдэ, гол герой уг удхаараа жаахашье энеэдэтэй бэшэ, харин hанаа зобоомо, хайрламаар шье байна.

Тагнуулшан Каротинай рольдо актер Борис Соколов наадана.

Чех режиссер Вера Хитиловагай **«Занос»** гэжэ картина мүн лэ ербээд жэл соо хэбтэhэн юм. Зонхилон захиржа байhан системээр hалаха туйлдаа хүргэгдэhэн орон харагшын анхаралда поездын образоор дурадхагдана. Бурдаhалhан саhан поездын замые хаажархёо. Тэрэнэй урагшаа ябахын, саhан соохоо гарахын тулада пассажирнуудай туhаламжа хэрэгтэй. Иимэ хэсүү бай…

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Россин партийна конференци хүдэлмэрээ 1990 оной июниин 20-до Москвада, Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо үргэлжэлүүлбэ. РСФСР-эй Коммунис партиин учредительнэ съезд тухай информационно мэдээсэл, газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаhанай нээлтэ дээрэ ниитэлэгдэбэ.

Газетын тусхайта корреспондент Светлана Селиврын «Шанга байдалай оршондо» гэжэ гаршагтай репортаж номерто тунхаглагдаба. Газетын номерто съездын тоосоон үгтэнхэй.

«Булта элүүр энхын түлөө, булта элүүр энхэдэ» гэhэн ниитэ гаршаг доро хирэ-хирэ болоод лэ гаража байдаг мэдээсэлнүүдэй суглуулбари газетын дүрбэдэхи хуудаhанда байха.

Редакторай орлогшо
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Гастроли Красноярского театра музыкальной комедии. Ах, эти женщины — в 19.

«Дружба»
Мультфильмы — в 10. Лошади в океане — в 14, 18-10, Замужем за мафией — в 12, 16, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал — Кодекс молчания (Монт) (2 серии)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал — Мультфильмы — в 9-40, Без единой улики — в 11-10, 13-20, 15-30, Черная роза — эмблема печали, красная роза — эмблема любви (2 серии)— в 20.

«Октябрь»
13-я невеста принца — в 14-50, Замужем за ма… в 11-10, 13, 16-20, 18… 21-50.

«Восток»
Да здравствует Се… 15-30, В городе Сочи — … ночи (2 серии)— в 18, …

«Байкал»
Идеальное преступл… 18-30, 20-30.

«Аршан»
Рок и фортуна — в 1…

ДК «Текстильщик»
Сто солдат и две де… в 18, 20.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45.
Н-03527 Заказ № 142.